

თბილისის
ვანო
სარაჯიშვილის
სახელობის
სახელმწიფო
კონსერვატორიის
ტრადიციული
მრავალხმიანობის
კვლევის
საერთაშორისო
ცენტრის
ბიულეტენი

№3

3. ქართული პოლიფონიის დაცვა და განვითარება - იუნესკოს ზრუნვის საგანი
7. საქართველოს ეთნომუსიკა 2005
10. ახალი სანოტო კრებულისა და ახალი ანსამბლის პრეზენტაცია
12. საქართველოს ფოლკლორის ეროვნული დათვალიერება-ფესტივალი 2005-2006
13. სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლ „სინათლის“ 80 წლის იუბილე
15. ვოკალური მრავალხმიანობის გაგრძელება მსოფლიოს ტრადიციულ მუსიკალურ კულტურებში
19. ქართველი ეთნომუსიკის-მცოდნეები. გრიგოლ ჩხიკვაძე
22. ფოლკლორული ექსპედიცია საგარეჯოს რაიონში (კახეთი)
24. ფოლკლორული ექსპედიცია მესხეთ-ჯავახეთში
26. ფოლკლორული ექსპედიცია ხელვაჩაურის რაიონში (აჭარა)
28. „შენი სტილი უნდა გქონდეს. ვიღაცას რო დააჯავრო და მიამსგავსო, ეს ნამღერი არ არი“ ინტერვიუ ცნობილ ლოტბარ ანდრო სიმაშვილთან
32. ერთი ქართული ხალხური სიმღერა. „ვახტანგური“

ბიულეტენი გამოდის წელიწადში ორჯერ,
ქართულად და ინგლისურად,
OJNEMKOS მხარდაჭერით

© თბილისის ვანო სარაჯიშვილის სახელობის
სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული
მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრი, 2006

ISSN 1512-2883

რედაქტორები:
რუსუდან წურწუმია,
თამაზ გაბისონია

მთარგმნელები:
მაია კაჭკაჭიშვილი,
კლემენტ პარი

დიზაინერები:
ნიკა სებისკვერაძე,
გიორგი კოკილაშვილი

კომპ. უზრუნველყოფა:
თამაზ გაბისონია
კახა მაისურაძე

სტამბა: „ჩოხი“

მისამართი: საქართველო, თბილისი, 0108, გრიბოედოვის ქ. №8/10.
ტელ: (+995 32) 2998953, ფაქსი: (+995 32) 2987187

ელ-ფოსტა: polyphony@polyphony.ge; polyphony@conservatoire.edu.ge;

www.polyphony.ge

ქართული პოლიფონიის დაცვა და განვითარება - იუნესკოს ზრუნვის საგანი

ქართული მრავალხმიანობისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება იუნესკოს არაერთხელ გამოუხატავს. 1977 წელს დედამიწიდან გალაქტიკაში გაიგზავნა ჩვენი ცივილიზაციის ყველაზე ნიშანდობლივი ჟღერადი მოვლენები. ამათგან ერთ-ერთი ქართული მრავალხმიანობის შესანიშნავი ნიმუში „ჩაკრულო“ იყო. 2001 წელს კი, როგორც ცნობილია, იუნესკომ ქართული პოლიფონია, მსოფლიოს სხვა განსაკუთრებულ მოვლენებთან ერთად, არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ხელთუქმნელ ძეგლად გამოაცხადა. თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ მრავალხმიანი სიმღერა-გალობა ქართველებისათვის საუკუნეების მანძილზე იყო მათი ეროვნული იდენტობის ნიშანი და საკუთარი თვითმყოფადობის სიმბოლო, გასაკვირი არაა, რომ იუნესკოს ასეთ აღიარებაზე გამოძახილმა საქართველოშიც არ დააყოვნა და 2002 წელს თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში ტრადიციული მრავალხმიანობის I საერთაშორისო სიმპოზიუმი მოეწყო.

ჩვენს სიმპოზიუმს გაუმართლა – მასზე დასასწრებად იუნესკოს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის სექციის დირექტორი ქ-ნი ნორიკო აიკავა და კოორდინატორი ქ-ნი ანაჰიტ მინასიანი გვეწვივნენ. სიმპოზიუმი თავისი სამეცნიერო სესიებითა და საკონცერტო პროგრამებით ქართული სიმღერა-გალობის ნამდვილ ტრიუმფად იქცა, რამაც წარუშლელი შთაბეჭდილება დატოვა სტუმრებზე. მერე მოვლენები ელვისებურად განვითარდა: სიმპოზიუმის მონაწილეების რეკომენდაცია თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრის მხარდაჭერის შესახებ, იუნესკოში პროექტის წარდგენა, იაპონიის საქველმოქმედო ფონდის Funds-in-Trust-ის გამოხმაურება ქართული პოლიფონიის დაცვისა და განვითარების იუნესკოს პროგრამის დაფინანსებაზე...

ტმსც-ის ხელმძღვანელი რუსუდან წურჭუბია

ასე დაიწყო 2003 წელს საქართველოში იუნესკოს ყველაზე ძვირადღირებული სამწლიანი პროგრამა, რითაც ამ ავტორიტეტულმა ორგანიზაციამ ნიშანი მისცა ქართულ სახელმწიფოს, რომ ქართული მრავალხმიანობა მსოფლიოში გამორჩეული ფენომენია, რომელიც დაცვას, განვითარებას – ერთი სიტყვით, ყოველმხრივ მხარდაჭერას იმსახურებს. ეს ასეც ჩაიწერა საქართველოს მთავრობასა და იუნესკოს შორის ამ პროექტთან დაკავშირებით დადებულ ხელშეკრულებაში.

პროგრამა ორი ნაწილისაგან შედგებოდა - პროგრამით გამოყოფილი თანხის ერთი ნაწილი თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიას გამოეყო ახლადდაარსებული კვლევითი ცენტრის საჭირო აპარატურით აღსაჭურვად და კვლევითი სამუშაოების საწარმოებლად, ხოლო მეორე – ქართული ხალხური სიმღერის საერთაშორისო ცენტრს საქართველოს 7 რეგიონში სალოტბარო სკოლების დასაფინანსებლად და სემინარების ჩასატარებლად.

ამდენად, პროგრამა, ერთი მხრივ, ქართული მრავალხმიანობის მეცნიერულ შესწავლას ემსახურებოდა, ხოლო, მეორე მხრივ, ცოცხალი ტრადიციის გაგრძელებას.

მინდა მოკლედ გიამბოთ, რა გააკეთეს ქართველმა ეთნომუსიკისმცოდნეებმა ამ პროექტის ფარგლებში.

პროგრამა ეტაპობრივად ხორციელდებოდა. მისი სამი კონტრაქტიდან პირველით გამოყოფილი თანხა მთლიანად აუდიოაქსესუარებით აღჭურვილი კომპიუტერების, საექსპედიციო ხმის ჩამწერი ტექნიკისა და სიმპოზიუმების ჩასატარებლად აუცილებელი სხვადასხვა სახის პროექტორების შექენაზე დაიხარჯა.

ქნი ნორიკო აიკავა *იუნესკო*-დან (მარცხნივ) I სიმპოზიუმზე

სხვათა შორის, ამ აპარატურის ათვისება არც ისე ადვილი საქმე აღმოჩნდა. თავის დროზე ქართველ ფოლკლორისტებს თანამედროვე ტექნიკასთან ურთიერთობის ფსიქოლოგიური ბარიერის დაძლევა 1997 წელს ფონდ "ღია საზოგადოება საქართველოს" დახმარებით მოპოვებული ერთადერთი კომპიუტერთი მოუხდათ. მაგრამ იუნესკოს მიერ შეძენილი ახალი აპარატურის რაოდენობა და ხარისხი გვაკლდებულებდა ცენტრის ყოველი თანამშრომელი გამხდარიყო ამ ტექნიკის კვალიფიციური მომხმარებელი. ამას კი არამარტო მათი, არამედ მასწავლებლების დიდი ძალისხმევაც დასჭირდა.

სამაგიეროდ, შეიძლება ვთქვათ, რომ დღეს ქართული მრავალხმიანობის მკვლევრებს ამ თანამედროვე ციფრული აპარატურის მოხმარების პრობლემები აღარ გააჩნიათ.

იუნესკოს პროექტის დახმარებით შესაძლებელი გახდა კონსერვატორიას საველესაექსპედიციო სამუშაოების დიდი ხნით დავიწყებული პრაქტიკაც აღედგინა. საბჭოთა კავშირის ნგრევის შემდეგ, ჩვენს ეთნომუსიკისმცოდნეებსა და სტუდენტებს ერთხელაც არ მისცემიათ ექსპედიციის მოწყობის შესაძლებლობა. ფოლკლორისტი კი, კაბინეტში მუშაობის როგორი შესაძლებლობაც არ უნდა ჰქონდეს, თავს მხოლოდ მაშინ გრძნობს ბედნიერად, როცა ფოლკლორთან შეხება ყოფაში, ანუ მისი არსებობის ბუნებრივ გარემოში აქვს. ამ ორწელიწადნახევარში 10 ექსპედიცია ჩატარდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში - სვანეთსა და კახეთში, თუშეთსა და გურიაში, მესხეთსა და აჭარაში.

ტმესც-ის წევრები თათბირზე

უნდა ითქვას, რომ ფოლკლორისტებს მოვლილი აქვთ საქართველოს ყველა კუთხე-კუნჭული, მაგრამ ფოლკლორი ამოუწურავია, ფოლკლორული პროცესი განუწყვეტლივ გრძელდება და გარდა იმისა, რომ მეცნიერები დღესაც კი ახერხებენ ახალი ნიმუშების მოძიებას, ეთნოსის ცხოვრების დინამიკაზე დაკვირვების საუკეთესო საშუალება უკვე ნაცნობი ნიმუშების ახალი ინტერპრეტაციების ჩაწერაა.

ამიტომ არის ჩვენთვის ძალიან მნიშვნელოვანი ყოველი ახალი ექსპედიცია.

შემდეგ ხდება ამ ექსპედიციებში მოპოვებული მასალის არქივირება, კომპიუტერული დამუშავება და მონაცემთა ბაზაში შეტანა. თბილისის კონსერვატორიის საარქივო ფონდი ინახავს უმდიდრეს მასალას – ეს არის ლილვაკებზე 30-40-იან წლებში ჩაწერილი და ჯერაც გაუშიფრავი საექსპედიციო მასალა, აგრეთვე 50-80-იანი წლების ჩანაწერები მაგნიტოფირზე, რომელიც საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში ექსპედიციების შედეგადაა მოპოვებული. კონსერვატორიამ იუნესკოს პროგრამის წყალობით დაიწყო ლაზერული დისკების გამოცემა სერიით „თბილისის კონსერვატორიის აუდიოარქივიდან“. ეს სერია გაგრძელდება მანამ, სანამ ფონდში არსებული მასალა ამის შესაძლებლობას მოგვცემს. შეიძლება ძველი ჩანაწერებისა და ახალი საექსპედიციო მასალის მონაცვლეობით გამოცემაც. პირველ დისკზე 1952 წლის კახეთის საექსპედიციო მასალა შევიდა. ეს არის აკადემიური გამოცემა, რომელსაც ახლავს მეცნიერული კომენტარები.

პროექტის უმნიშვნელოვანესი ნაწილი გახლდათ ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის ცენტრის ქართულ-ინგლისურ ენოვანი ვებგვერდის შექმნა – თანამედროვე სამყარო ხომ წარმოუდგენელია ინფორმაციის ელექტრონული საშუალებების გარეშე, ინფორმაცი-

ის მისაღებად, კი, ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, ინტერნეტს მიმართავს. ამიტომ უკანასკნელ ხანს თვითდამკვიდრების ყველაზე გავრცელებული საშუალება ვებ-გვერდია – თუ ამისთვის საჭირო სახსრები გაგაჩნიათ, შეგიძლიათ თქვენი თავი მსოფლიოს წარუდგინოთ. გნებავთ, მიიღოთ ინფორმაცია ქართული პოლიფონიის შესახებ? ინებეთ, თქვენ მოიპოვებთ მას, თუ შეხვალთ ინტერნეტგვერდზე - www.polyphony.ge აქ არის სხვადასხვა სახის ცნობები ქართული ხალხური მუსიკის შესახებ – ნახავთ მის ზოგად დახასიათებას, გაეცნობით დიალექტებს, შესრულების თავისებურებებს, შესწავლის ისტორიას, საშემსრულებლო კოლექტივებს, ქართულ სასულიერო მუსიკას, გარდა ამისა, მიიღებთ ინფორმაციას ტრადიციული მრავალხმიანობის ცენტრის დაარსების წინაისტორიისა და ტრადიციული მრავალხმიანობის სიმპოზიუმების შესახებ - ერთი სიტყვით, ვებგვერდი დააკმაყოფილებს იმათ ცნობისმოყვარეობას, ვისაც ქართული ტრადიციული მუსიკალური კულტურა აინტერესებს. აქვეა განთავსებული ქართული ტრადიციული მრავალხმიანობის მონაცემთა ბაზის ინტერნეტვერსიაც, რომლის შექმნა იუნესკოს პროგრამის ერთ-ერთი ძირითადი ამოცანა იყო. ცხადია, არსებობს კიდევ უფრო სრული კომპიუტერული მონაცემთა ბაზაც, რომელიც თანდათან გამდიდრდება – ჯერ იგი საქართველოში და კავკასიაში მცხოვრები ხალხების მრავალხმიანობის ნიმუშებით შეივსება, სამომავლოდ კი მსოფლიოს ხალხების მრავალხმიანობის მონაცემთა ბაზად უნდა გადაიქცეს.

სულ რაღაც ხუთიოდე წლის წინ ძნელი წარმოსადგენი იყო, რომ ჩვენ შესაძლებლობა გვექნებოდა მსგავს პროექტზე გვემუშავა. ქართული მუსიკალური ფოლკლორის მონაცემთა ბაზის გასაკეთებლად ჯერ კონცეფცია, შემდეგ კი პარამეტრები შემუშავდა. მაგალითად, ჩვენ ვწერთ – „ხერტლის ნადური“ და ვიღებთ მთელს ინფორმაციას მის შესახებ – რა ჟანრის სიმღერაა, რომელი კუთხის, შემსრულებლების რა შემადგენლობისთავისაა განკუთვნილი, და, რაც მთავარია, შეგვიძლია ვნახოთ ვიდეო-მასალა და მოვისმინოთ კიდევ. ცხადია, ამის შესაძლებლობა მხოლოდ ახლა მოგვეცა, ამიტომ ნიმუშები ვიდეო-მასალით თითო-ოროდაა. იუნესკოს პროგრამით გათვალისწინებული საქმიანობის ყველა ასპექტი სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი იყო ქართული მრავალხმიანობის

კვლევის სამომავლო პერსპექტივებისათვის. ვებგვერდი და მონაცემთა ბაზა მსოფლიოს აცნობს ქართულ პოლიფონიას – ე.ი ზრდის მისით დაინტერესებულთა რიგებს ქართული მრავალხმიანობის პოტენციურ შემსწავლელებს. ასეთები კი, საბედნიეროდ, მრავლად არის როგორც მუსიკოსთა, ისე, რაც განსაკუთრებით სასიხარულოა, სხვადასხვა პროფესიის ადამიანებს შორის.

ქართულ სიმღერას პრაქტიკულად საქართველოს ფარგლებს გარეთ მრავალი ადამიანი სწავლობს, ჩვენი პლანეტის თითმის ყველა კონტინენტზე – ავსტრალიაში, ამერიკაში, ევროპასა და აზიაში. ქართულ სიმღერას ჯერ მხოლოდ აფრიკის კონტინენტი არ დაუპყრია. ჰოდა, დიდია მათი დაინტერესებაც ამ სიმღერის თავისებურებებში გარკვევისადმი.

სწორედ ამან გვაფიქრებინა, ინგლისურ ენაზე გამოცემულიყო ქართველ მოაზროვნეთა და, მათ შორის პირველ ქართველ მუსიკოს-მეცნიერთა ნარკვევები ქართული ხალხური სიმღერის მელოდიკის, კილო-ჰარმონიული თავისებურებებისა და მრავალხმიანობის ბუნების შესახებ.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია პერიოდული გამოცემის – ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრის ბიულეტენის დაარსება, რომელიც 6 თვეში ერთხელ გამოიცემა ქართულ-ინგლისურ ენებზე.

ახლა თქვენს წინაშე სწორედ ამ ბიულეტენის მესამე ნომერია.

ცხადია, ჩვენ ვზრუნავთ იმაზეც, რომ ჩვენს მიერ გამოცემული ლიტერატურა და, მათ შორის, ბიულეტენები, მკითხველამდე მივიღეს. ძალიან გვიხარია, რომ კარგი გამოხმაურება მივიღეთ წიგნზეც და ბიულეტენებზეც,

სიმღერის ბეჭდვითი გამოცემები

მათ შორის საზღვარგარეთიდანაც. დიდად ვაფასებთ ისეთი მეცნიერების აზრს, როგორც მსოფლიოში ცნობილი ეთნომუსიკისმცოდნეები არიან – ბ-ნ დიტერ ქრისტენსენი, ტიმ რაისი, ჩვენნი დიდი გულშემატკივარი და მეგობარი იზალი ზემცოვსკი და სხვები.

ყველაზე მეტად კი ვამაყობთ ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების სახელმძღვანელოთი. ქართული ფოლკლორი კონსერვატორიაში თითქმის დაარსებიდან ისწავლება, ფოლკლორისტიკაც მის კედლებში განვითარდა, აქ ასწავლიდნენ ქართული ეთნომუსიკისმცოდნეობის კორიფეები – დიმიტრი არაყიშვილი, გრიგოლ ჩხიკვაძე, შალვა ასლანიშვილი, ოთარ ჩიჯავაძე, მინდია ჟორდანიას, კახი როსებაშვილი, კუკური ჭოხონელიძე, ედიშერ გარაყანიძე. და მიუხედავად ამისა, ქართული ფოლკლორის სახელმძღვანელოს შექმნას, როგორც ჩანს, ამოცანის სირთულის გამო, ყველა სამომავლოდ დებდა.

იუნესკოს პროგრამა ამ საქმის დიდი მორალური სტიმული გახდა, რამაც მის შემდგენლებს, მთელს სარედაქციო ჯგუფს მისცა ძალა მათი წინამორბედების მიერ დაგროვილი ცოდნა შეეკრათ და ლაკონურად გადმოეცათ სახელმძღვანელოში, რომელიც კონსერვატორიის საშემსრულებლო ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის არის განკუთვნილი. მას აქვს სანოტო და მისი იდენტური აუდიო დანართი.

ამავე პროგრამის ფარგლებში განხორციელდა ამ სახელმძღვანელოს თარგმნაც ინგლისურ ენაზე, რადგან ქართული ფოლკლორით დაინტერესებული უცხოელი სპეციალისტებისაგან, და მოყვარულებისაგან ერთგვარი დაკვეთაც მივიღეთ ასეთი წიგნის მოსამზადებლად. ცოტა რთულადა გვაქვს მისი გამოცემის საქმე – ამისთვის საჭირო თანხები პროექტმა ვეღარ დაიბრუნა.

იუნესკოს სამმწლიანი პროექტი უდიდესი მხარდაჭერა იყო ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის ცენტრისათვის. სახელმწიფოს მიერ მუსიკალური ფოლკლორის კვლევაზე გამოყოფილი მცირეოდენი, სიმბოლური თანხების პირობებში ამ პროექტმა ფაქტობრივად შესაძლებლობა მოგვცა გაგვეკეთებინა იმდენი, რაც არ გაკეთებულა უკანასკნელი 18 წლის განმავლობაში.

ვერ ვიტყვით, რომ ქვეყანა არ ცდილობს – სწორედ სახელმწიფოს დაფინანსებით ჩატარდა ტრადიციული მრავალხმიანობის I საერთაშორისო სიმპოზიუმი 2002 წელს. 2004

წლის სიმპოზიუმის ორგანიზებაში კი საქართველოს მთავრობასთან ერთად იუნესკომაც მიიღო მონაწილეობა. ამ სიმპოზიუმებმა დაგვარწმუნეს, რომ ქართული ხალხური სიმღერისადმი საყოველთაო ინტერესი მსოფლიოში არ იკლებს. ამაზე მეტყველებს ის გამოხმაურებებიც, რომლებიც უკვე გვაქვს 2006 წლის III სიმპოზიუმში მონაწილეობის მსურველთაგან.

პროექტი დიდად დაეხმარა ქართველ ეთნომუსიკისმცოდნეებს ტრადიციული მრავალხმიანობის მეცნიერული კვლევის ახალ საფეხურზე აყვანაში, ახლა საქმე ჩვენზეა – სამომავლო პერსპექტივების გარანტი ის ვალდებულებები უნდა გახდეს, რომელიც ქართულმა სახელმწიფომ ამ საერთაშორისო ორგანიზაციასთან გაფორმებული ხელშეკრულებით იტვირთა, როცა პირობა დადო, რომ ყველაფერს იღონებს საკუთარი უნიკალური ვოკალური პოლიფონიის – მსოფლიოს არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის შედევრის გადასარჩენად.

ტრადიციული მრავალხმიანობის II საერთაშორისო სიმპოზიუმი ჩატარდა იუნესკოს მხარდაჭერით, ქართული მრავალხმიანობის დაცვისა და განვითარების პროგრამის ფარგლებში. ეს პროექტი კიდევ ერთი გამოხატულება იყო ქართული სიმღერისადმი ამ ავტორიტეტული ორგანიზაციის განსაკუთრებული დამოკიდებულებისა. ეს იყო ისტორიული პროექტი, რომელმაც ქართული ეთნომუსიკისმცოდნეობა საერთაშორისო ასპარეზზე გაიყვანა. ამის დასტური იყო II სიმპოზიუმიც, რომელიც ორგანიზებული იყო თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევისა და ქართული სიმღერის საერთაშორისო ცენტრების მიერ და ჩატარდა საქართველოს პრეზიდენტის ბ-ნ მიხეილ სააკაშვილის პატრონაჟით.

დასასრულ, მინდა კიდევ ერთხელ დიდი გამოვხატო დიდი მადლიერება იუნესკოსა და იაპონიის მთავრობის მიმართ, რომელთა ერთობლივი ძალისხმევით შესაძლებელი გახდა ამ ისტორიული პროექტის განხორციელება. დიას, ისტორიულისა, რადგან მან ქართული ეთნომუსიკისმცოდნეობა საერთაშორისო ასპარეზზე გაიყვანა.

რუსუდან წურჭუბია

საქართველოს ეთნომუსიკა 2005

24 მარტს ანსამბლი „რუსთავი“ თბილისის ფილარმონიის საკონცერტო დარბაზში მაცურებლის წინაშე წარდგა.

12-13 მაისს ბათუმის ზაქარია ფალიაშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორიამ ჩაატარა „ფოლკლორული და სასულიერო მუსიკის I ფესტივალი“. სამეცნიერო კონფერენციის გარდა გაიმართა ფოლკლორული მუსიკის საღამოები, რომლებშიც მონაწილეობა მიიღეს ანჩისხატის ტაძრის გუნდმა, ანსამბლმა „მზეთამზემ“, საქართველოს საპატრიარქოს ფოლკლორულმა ანსამბლმა „ბასიანმა“ და საპატრიარქოს სამგალობლო ცენტრთან არსებულმა ქალთა ანსამბლმა, რომლისთვისაც ეს პირველი საჯარო გამოსვლა იყო.

23 მაისს ანჩისხატის ტაძრის გუნდის წევრებმა: მალხაზ ერქვანიძემ, დავით შუღლიაშვილმა, ლევან ვეშაპიძემ და ვასილ ცეცხლაძემ კონცერტი ჩაატარეს გერმანიის ქალაქ გოსეკში. კონცერტი ქალაქის ძველ სასახლეში გაიმართა.

25 მაისს იგივე ანსამბლის წევრებმა მონაწილეობა მიიღეს გერმანიის ქალაქ მარბურგში ჩატარებულ ფესტივალში „a cappella“.

მოგვიანებით მათ შეუერთდნენ ანჩისხატის ტაძრის გუნდისა და ჯგუფ „ძველი კილოების“ დანარჩენი წევრები და გასტროლები გაგრძელდა ლატვიაში. კონცერტები გაიმართა 28 მაისს რიგის დომის (დომსკი) საკათედრო ტაძარში და 30 მაისს ქალაქ ლიეპაიაში.

ივნისში ანსამბლი „რუსთავი“ გასტროლებით გაემგზავრა კორეასა და იაპონიაში. 27 ივნისს ქ. ნაგოიაში შედგა გაეროს 60 წლისთა-

ვისადმი მიძღვნილი საღამო, რომელზეც მხოლოდ ანსამბლი „რუსთავი“ იყო მიწვეული. 22 სექტემბერს ქ. ნაგოიაში საერთაშორისო ბაზრობა-2005-ის დახურვაში მონაწილეობდნენ „რუსთავი“ და სუხიშვილების ქართული ნაციონალური ბალეტი.

ივლისში კიევში ჩატარდა ფესტივალი „Ňdžaiř à ì dè“, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო საქართველოს საპატრიარქოს ფოლკლორულმა ანსამბლმა „ბასიანმა“ (ხელმძღვანელი გიორგი დონაძე). ანსამბლმა ქართული ხალხური სიმღერით დაინტერესებულ პირთათვის რამდენიმე მასტერკლასი ჩაატარა. ფოლკლორულმა კონცერტებმა კი ისეთი ინტერესი გამოიწვია, რომ ნამდვილ დღესასწაულად იქცა მსმენელისთვის.

20 აგვისტოდან 15 სექტემბრამდე ანსამბლმა „რუსთავმა“ კონცერტები ჩაატარა პოლონეთის რამდენიმე ქალაქში (კრაკოვი, ვარშავა, ვროცლავი და სხვა) და მონაწილეობა მიიღო ბიდგოშჩის (City) მუსიკალურ ფესტივალში.

ქალთა ფოლკლორულმა ანსამბლმა „თუთარჩელა“ ზაფხულში მონაწილეობა მიიღო სარფში გამართულ დღესასწაულ-ზეიმზე „კოლხობა“. განსაკუთრებით დიდი ემოციით და სიყვარულით მიიღო ადგილობრივმა მსმენელმა ანსამბლის მიერ შესრულებული ლაზური სიმღერები.

ანსამბლ „თუთარჩელას“ შემოქმედებით და რეპერტუარით დაინტერესდა გერმანელი რეჟისორი რუთ ოლშენი, რომელმაც 2004 წლის ივნისში გადაიღო დოკუმენტური ფილმი ქართული ხალხური კულტურის შესახებ (სიმღერა-ცეკვა) – „ჰაერივით აუცილებელი“. ამ ფილმში დიდი ადგილი ეთმობა ანსამბლ „თუთარჩელას“ ყოფით და შემოქმედებით ცხოვრებას და მისი ხელმძღვანელის თამარ ბუაძის შემოქმედებით პორტრეტს. ფილმის პრემიერა წარმატებით შედგა **2005 წლის ოქტომბერში**, ქ. თბილისში, კინოთეატრ „ამირანში“.

ანსამბლი „ბასიანი“

ანსამბლი „თუთარჩელა“

30 სექტემბერს ფესტივალის „შემოდგომის თბილისი“, ფარგლებში საქართველოს ეროვნული მუსიკალური ცენტრის დარბაზში შედგა ყოვლადმიმდა სამების საკათედრო ტაძრის მგალობელთა გუნდის (ხელმძღვანელი სვიმონ ჯანგულაშვილი) და საქართველოს საპატრიარქოს ფოლკლორული ანსამბლის (ხელმძღვანელი გიორგი დონაძე) კონცერტი, სადაც შესრულდა როგორც საგალობლები, ასევე ხალხური სიმღერებიც.

13 ოქტომბრიდან 4 ნოემბრამდე ანსამბლმა „რუსთავმა“ საგასტროლო ტურნე ჩაატარა ნიდერლანდების 21 ქალაქში.

14 ოქტომბერს კონსერვატორიის დიდ საკონცერტო დარბაზში ჩატარდა ანჩისხატის ტაძრის გუნდის საანგარიშო კონცერტი.

15 ოქტომბერს ანჩისხატის ტაძრის გუნდის (მალხაზ ერქნავიძის) ორგანიზატორობით ჩატარდა ფოლკლორული საღამო, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსულმა მომღერლებმა. კონცერტის ბოლოს კი თბილისელი მსმენელის წინაშე პირველად წარდგა საპატრიარქოს სამგალობლო ცენტრთან არსებული ქალთა ანსამბლი.

17 ოქტომბერს ფილარმონიის საკონცერტო დარბაზში შედგა ფოლკლორულ ანსამბლ „თბილისის“ (ხელმძღვანელი რობერტ გოგოლაშვილი) 25 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი საღამო.

ოქტომბერ-ნოემბერში ანჩისხატის ტაძრის გუნდმა ამერიკის შეერთებულ შტატებში ერთთვიანი საკონცერტო ტური გამართა. ეს მისი პირველი ვიზიტი იყო ოკეანის გაღმა.

გუნდის მასპინძელი გახლდათ ორგანიზაცია „ვილიჯ ჰარმონი“, რომლის ერთ-ერთ ხელმძღვანელთან ფატი კაილერთან ანჩისხატელები თბილისის სახ. კონსერვატორიაში გამართული ტრადიციული მრავალხმიანობის II საერთაშორისო სიმპოზიუმის მსვლელობის პერიოდში დამეგობრდნენ. ერთი თვის განმავლობაში ანჩისხატის ტაძრის გუნდმა შემოიარა ცამეტი შტატი, სტუმარი იყო დიდი ქალაქებისა, როგორცაა: ნიუ-იორკი, ბოსტონი, ფილადელფია, ჩიკაგო, ბლუმინგტონი, ვაშინგტონი და სხვ. ტურის განმავლობაში სულ გამართა 24 კონცერტი. მათ შორის, ზოგ შემთხვევაში – ე. წ. ლექცია-კონცერტი (უილიამსის უნივერსიტეტი, ბლუმინგტონის უნივერსიტეტი, კონგრესის ბიბლიოთეკა და სხვ.). სტუდენტთათვის (ასევე სხვა მსურველთათვის) ტარდებოდა ქართული ხალხური სიმღერების შესწავლის პრაქტიკული მეცადინეობები.

ანჩისხატის ტაძრის ანსამბლი ამერიკაში საგასტროლო კონცერტზე

საკონცერტო მოგზაურობაში ანჩისხატელებს დიდი დახმარება გაუწია ამერიკელმა ჯონ გრემმა, რომელიც ქართული საეკლესიო გალობის შესწავლის მიზნით ერთი წელი ცხოვრობდა საქართველოში და გალობასთან ერთად ქართულ ენასაც (ამ მცირე დროისთვის) საკმაოდ კარგად დაეუფლა. ჯონ გრემს არა მხოლოდ გუნდის მეგობრობა და მძღოლობა ჰქონდა ადებული საკუთარ თავზე; იგი მოდერატორის ფუნქციასაც მშვენივრად ასრულებდა კონცერტებზე.

ამერიკელთათვის ქართული კულტურის, ისტორიისა და ეთნოგრაფიული ყოფის ვიზუალურად წარმოდგენას ხელს უწყობდა საარქივო ფოტოებისგან შემდგარი სლაიდ-მოუ, რომელიც ანჩისხატის გუნდის მეგობრის, ლუარსაბ ტოგონიძის მიერ იყო მომზადებული.

განსაკუთრებული ემოციით ივსებოდა დარბაზები მაშინ, როდესაც კონცერტს ამერიკაში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტები ესწრებოდნენ.

24–26 ნოემბერს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტმა და საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებულმა ქრისტიანული კვლევის საერთაშორისო ცენტრმა ჩაატარეს საერთაშორისო სიმპოზიუმი თემაზე: „ქრისტიანობა ჩვენს ცხოვრებაში: წარსული, აწმყო, მომავალი“.

სიმპოზიუმში მონაწილეობა მიიღო 200-მდე მეცნიერმა, მათ შორის 40-მდე – მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნიდან. სიმპოზიუმის თავმჯდომარე იყო უწმიდესი და უნეტარესი, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II, თანათავმჯდომარეები – მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი აკად. თამაზ გამყრელიძე და ქრისტიანული კვლევის საერთაშორისო ცენტრის ხელმძღვანელი აკად. დავით მუსხელიშვილი.

კონსერვატორიის სტუდენტთა ფოლკლორული ანსამბლი

სიმპოზიუმის მუშაობა შეიდ სექციად წარმართა. ბოლოს მოეწყო მრგვალი მაგიდა, რომლის თემა იყო „ქრისტიანობა აფხაზეთში“ (თანამედროვე პრობლემები).

მუსიკისმცოდნეობის სექციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ: მაგდა სუხიაშვილი მოხსენებით „საღვთისმსახურო საგალობლების ხმათა (იხოსთა) სემანტიკის შესწავლისათვის; თამარ ჩხეიძე – „რვა მის სისტემა ჭრელთა ნუსხებში“; რუსუდან ფიფია – „იოანე მინჩის აღდგომის საგალობლები“; ნესტან სულავა – „საგალობლის ლიტურგიკული, შემეცნებით-აღმზრდელიობით და ესთეტიკური მნიშვნელობა“; ეკატერინე ონიანი – „ამბროსი ნეკრესელი და მისი მნიშვნელობა ქართული ნევშური სისტემის ისტორიაში“; მირანდა თოდუა – „ხეთა სიმბოლიკა X საუკუნის ქართულ ჰიმნოგრაფიაში“; სიმპოზიუმზე მოხსენებით გამოვიდნენ, აგრეთვე, ტმპსც-ის დირექტორი, ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი, პროფესორი რუსუდან წურწუშია მოხსენებით „ქართული ტრადიციული საერო და სასულიერო მუსიკალური ცნობიერების ერთიანობის საკითხისათვის“ და ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის წამყვანი მეცნიერთანამშრომელი ნინო მაისურაძე მოხსენებით „ქართული ჰიმნოგრაფია და ეთნიკური ცნობიერება“.

21 ნოემბრიდან 15 დეკემბრამდე თბილისში სამუშაოდ იმყოფებოდა ვენის ფონოგრამარქივის ინჟინერ-კონსულტანტი ბ-ნი ფრანც ლეხლაიტნერი. მის მიერ ჩამოტანილი აპარატის მეშვეობით შესაძლებელი გახდა აუდერებელიყო 500-მდე ლილვაკი, რომლებიც ათეული წლების განმავლობაში ინახებოდა: სახელმწიფო არქივში, თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის,

კინოს, თეატრის, მუსიკისა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმის, ს. ჯანაშიას სახელობის ისტორიის მუზეუმის, ბათუმის კულტურისა და ხელოვნების მუზეუმის არქივებში.

ფონოგრაფის ლილვაკებზე გაკეთებული ჩანაწერები XX საუკუნის I ნახევარს ეკუთვნის. ყველაზე ადრინდელი, კომპოზიტორ დიმიტრი არაყიშვილის მიერ სოფ. როკაში (ჯავის რაიონი) გაკეთებული ჩანაწერი, 1910-იანი წლებით თარიღდება. იგი ინახება კინოს, თეატრის, მუსიკისა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმში. მრავალმხრივია კომპ. შალვა მშველიძის არქივი, რომელიც ამავე მუზეუმშია დაცული და საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში ჩაწერილ მასალას მოიცავს. ეთნოლოგიის ინსტიტუტის არქივი შედგება პროფ. შალვა ასლანიშვილისა და პროფ. თამარ მამალაძის მიერ 1946-1952 წლებში ჩატარებული ექსპედიციების ჩანაწერებისაგან.

ლილვაკებიდან ჩანაწერების კომპიუტერში გადატანას ტექნიკურად ახორციელებდა ტმპსც-ის თანამშრომელი, ფიზიკოსი არჩილ ხარაძე. გაღწერის პროცესს თვალყურს ადევნებდნენ: ტმპსც-ის მენეჯერი მაია კაჭკაჭიშვილი და კონსერვატორის ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების კათედრის წევრები: დავით შუღლიაშვილი, თამაზ გაბისონია, მალხაზ ერქვანიძე, ოთარ კაპანაძე, ქეთევან მათიაშვილი და ნინო ნაკაშიძე, რომლებიც შეძლებისდაგვარად აფიქსირებდნენ საჭირო ინფორმაციას თითოეულ სიმღერაზე.

სამწუხაროდ, დაზიანების გამო შეუძლებელი გახდა ორმოციოდე ლილვაკის აუდერება, რომლებზეც (ანოტაციების მიხედვით) აღბეჭდილი იყო ძმები ერქომაიშვილების, ვარლამ სიმონიშვილის გუნდის და სხვათა ხმები...

17 დეკემბერს თბილისის ვ. სარაჯიშვილის სახელობის სახელმწიფო კონსერვატორიის დიდ საკონცერტო დარბაზში ჩატარდა ხალხური მუსიკის სადამო (საშობაო კონცერტების სერიიდან). მონაწილეობდნენ: თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტი ფოლკლორული ანსამბლი „ფესვები“, საქართველოს საპატრიარქოს ფოლკლორული ანსამბლი „ბასიანი“, საქართველოს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის ანსამბლი „ლაშარი“. კონსერვატორიის სტუდენტთა ანსამბლისათვის კი (ხელმძღვანელი – ეთნომუსიკისმცოდნე ნატალია ზუმბაძე) ეს კონცერტი დებიუტი იყო.

2005 წლის 25 დეკემბერს, საქართველოს საპატრიარქოში, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმინდესის და უნეტარესის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით მოეწყო ანსამბლ "თუთარჩელას" CD-ის პრეზენტაცია, რომელიც პატრიარქის სახელობის საერთაშორისო ფონდის დაფინანსებით გამოვიდა.

ნინო ნაკაშიძე

ახალი სანოტო კრებულისა და ახალი ანსამბლის პრეზენტაცია

დღეს უკვე საყოველთაოდაა ცნობილი ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების – ამ უძველესი და უნიკალური საგანძურის ფასი. იუნესკოს მიერ 2001 წ. ქართული პოლიფონიის მატერიალური კულტურის შედევრად აღიარებამ უმნიშვნელოვანესი ცვლილებები შეიტანა ეროვნულ ფოლკლორულ სივრცეში და განსაკუთრებული ყურადღების ქვეშ მოაქცია იგი. საქართველოს დედაქალაქში ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრის დაარსებამ ხელი შეუწყო ამ სფეროში დაგროვილი პრობლემების თანდათანობით მოგვარებას (სერიოზული საკვლევაძიებო მუშაობა, შემკრებლობითი საქმიანობის ფართოდ გაშლა, ნოტირებული მასალის გამოქვეყნება, კონფერენციებსა და სიმპოზიუმებში მონაწილეობა, სახალხო ლოტბარ-შემსრულებლებზე მონოგრაფიული ნარკვევების გამოქვეყნება და ა.შ.). უკვე გადაიდგა არაერთი საგულისხმო ნაბიჯი, თუმცა სათქმელი და გასაკეთებელი კვლავაც ბევრია.

სულ ახლახან საქართველოს მუსიკალური საზოგადოების თავჯდომარის ქ-ნ მანანა ახმეტელის ინიციატივით ნაციონალური მუსიკალური ფოლკლორის დიდი ქომბაგის ავქსენტის მეგრელიძის არქივიდან ამოკრეფილი სიმღერების ახალი ქართულ-ინგლისურენოვანი ალბომის პრეზენტაცია და ერთდროულად თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის სტუდენტთა ფოკლორული ანსამბლის დებიუტი შედგა. მშობლიური კულტურის გულშემატკივარნი მადლიერებით შეეგებნენ ამ საინტერესო ფაქტს.

როგორც ცნობილია, ავქსენტი მეგრელიძე XIX-XX საუკუნის გასაყარზე მოღვაწე მომღერალ-ლოტბართა: ძუკუ ლოლუას, სამუელ ჩავლეიშვილის, სანდრო კავსაძის, ძმები ერქომაიშვილების, ვარლამ სიმონიშვილის, რემა შელეგიას, მიხაჯიდაურისა და სხვათა სახელოვანი კოჰორტის ერთ-ერთი თვალსაჩინო ფიგურაა. გურული სიმღერის წიაღში აღზრდილმა ავქსენტი მეგრელიძემ სიყმაწვილეშივე მოიხვეჭა სანაქებო მომღერალ-მგალობლის სახელი და ოცი წლისა უკვე სემინარიის მგალობელთა გუნდის რეგენტი გახდა. აქედან დაიწყო მისი ნაყოფიერი შემოქმედებითი გზა, რომელმაც ნახევარ საუკუნეზე მეტი გასტანა. ქართული კულტურის დაუღალავი პროპაგანდისტის, ხალხურ სიმღერათა შემკრების, პედაგოგის, თეორიული ნარკვევების

ა. მეგრელიძის ალბომის პრეზენტაცია

ავტორის, სახალხო გუნდებისა და საკრავიერი ანსამბლების ორგანიზატორის, ლოტბარის, საეკლესიო გუნდის რეგენტის, ხალხური ინსტრუმენტების პოპულარიზატორის, მეჩონგურეთა ათეულობით ანსამბლის ხელმძღვანელის მოღვაწეობა ნოვაციებით იყო აღბეჭდილი (ქალ-ვაჟთა ოთხხმიანი მწყობრის შეკრება, შერეული საგუნდო მღერის ტრადიციის დანერგვა, მივიწყების პირას მდგომი ჩონგურის აღდგენა და მისი მასობრივი გაერცვლება ხალხში, მეჩონგურეთა მწყობრის გუნდთან გაერთიანება, ტერმინ „დასის“ შემოტანა და სხვა.).

ავქსენტი მეგრელიძის ყველა დასი მის მიერვე ფიქსირებულ ნიმუშებს ასრულებდა. საარქივო ფინდში დაცულ სიმღერათა რიცხვი 300-ს აღარბებს. მათ შორისაა ხალხური სიმღერის დიდოსტატების სამუელ ჩავლეიშვილის, ივლიანე კეჭაღმაძის, ალექსანდრე მახარაძის, ძმები ერქომაიშვილების, ერმალო სიხარულიძის, მელქისედეკ ნაკაშიძისა და სხვათაგან ჩაწერილი ვარიანტები.

ავქსენტი მეგრელიძეს ეკუთვნის ხალხურ სიმღერათა და ქალაქური მელოდიების დამუშავებანი, ასევე ახალი ფორმაციის სასიმღერო ნაწარმოებები, რომელთა სიტყვიერი ტექსტები საბჭოური ხანის იდეოლოგიას ეხმიანებოდა, ხოლო მუსიკალური – ძირძველ კილო-ჰარმონიულ თავისებურებებსა და ინტონაციურ ქარგაზე იყო დაფუძნებული.

აღნიშნული ალბომი, რომლის შემდგენელი მუსიკისმცოდნე ნატო მოისწრაფიშვილია, ქართული ხალხური სიმღერის საერთაშორისო ცენტრში, ამ უკანასკნელისავე ხარჯით დაიბეჭდა. კრებულს წინ უძღვის ნატო მოისწრაფიშვილისა და რედაქტორის – ნატო ზუმბაძის წინასიტყვაობები. მასში თავმოყრილია ცნობილ ლოტბარ-მომღერლის მიერ შეკრებილ-ნოტირებული, ასევე ლოტბარობაში აპრობირებული ხალხური თუ დამუშავებული საარქივო მასალა. ტრადიცი-

კონსერვატორიის სტუდენტური ანსამბლის სადებიუტო კონცერტი

ული სიმღერების გვერდით აქ შემოთავაზებულია ქალაქური და ახალფოლკლორული ნიმუშები, ხალხური დასაკრავები. მეტად საყურადღებოა სიმღერის სახელწოდებასა და შექმნის ისტორიასთან, გავრცელების არეალთან, შესრულების წესსა და თავისებურებებთან, ხმების ფუნქციებთან დაკავშირებული შენიშვნები. კრებულში ასახულია ნოტირებისა და შემსრულებლობის დამახასიათებელი თავისებურებანი XX საუკუნის პირველ ნახევარში ერთი მოღვაწის მაგალითზე. ამდენად, მისი ისტორიული მნიშვნელობა და პრაქტიკული ღირებულება უდაოა.

ამ საშვილიშვილო საქმის განხორციელება ავქსენტი მეგრელიძის მეგკვიდრეთა – ვაჟის ავქსენტი მეგრელიძისა და რძლის ნატო მოისწრაფიშვილის დიდი მცდელობის, მათი თავდაუზოგავი ჯაფის შედეგია. გამოჩენილი ლობარ-მომღერლის ოჯახისათვის განსაკუთრებით ფასეული იყო ქართული კულტურის ერთ-ერთი ბურჯის ბ-ნ ანხორ ერქომაიშვილის მხურვალე თანადგომა. ასევე აღსანიშნავია ნატო ზუმბაძის (რედაქტორი), ლელა მაქარაშვილისა (კომპიუტერული უზრუნველყოფა) და მზია ტულუშის (მთარგმნელი) მიერ გაწეული შრომატევადი სამუშაო.

2005 წლის 11 ნოემბრის სამახსოვრო თარიღს ასევე უკავშირდება თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის სტუდენტთა ფოლკლორული ანსამბლის „ნათლობა“, მისი პირველი ნაბიჯები. ამ უკანასკნელის შექმნის იდეა რვა თვის წინ დაიბადა და კონსერვატორიის რექტორატის მხარდაჭერით განხორციელდა. მრავალრიცხოვან მსურველთაგან მხოლოდ 14 ახალგაზრდა – მათ შორის მომავალი ღირიჟორები, მუსიკისმცოდნეები, პიანისტები, ალტისტი და ერთიც მოყვარული მუსიკოსი შეირჩა. კონსერვატორიის ქართული ხალხური სამუსიკო

შემოქმედების კათედრის რეკომენდაციით ახლად შექმნილი კოლექტივის ხელმძღვანელობა ნატო ზუმბაძეს დაევალა. ვინც მას კარგად იცნობს, დამეთანხმება, რომ ნატო ხალხური შემოქმედების ნამდვილად დაუღალავი მსახური, თხემით ტერფამდე ფოლკლორისტია. იგი ნიჭიერი, მრავალმხრივი შესაძლებლობების მქონე, თუ შეიძლება ითქვას, სინთეზური ტიპის პროფესიონალია – თეორეტიკოსი და პრაქტიკოსი, ორგანიზატორი, საზოგადოებრივად აქტიური პიროვნება. ნ. ზუმბაძის საქმიანობაში უნარიანადაა შეთავსებული სერიოზული კვლევითი, ინტენსიური საველესაექსპედიციო, წარმატებული საშემსრულებლო, პედაგოგიური თუ საგუნდო კოლექტივების ხელმძღვანელის საპასუხისმგებლო ფუნქციები. მის სამეცნიერო პროდუქციაზე თვალის გადავლენაც კი ცხადყოფს ინტერესთა, თუ საკვლევადიებო თემატიკის მრავალფეროვნებას. შემოქმედებითი აქტივობის დამადასტურებელია აგრეთვე მისი მოხსენებები არაერთ კონფერენციასა თუ საერთაშორისო სამეცნიერო ფორუმზე.

ანსამბლ „მზეთამზეს“ ერთ-ერთ წამყვან სოლისტს, საყმაწვილო ფოკლორულ-ეთნოგრაფიული სტუდია „ამერ-იმერის“ ერთ-ერთ მუსიკალურ ხელმძღვანელს კარგა ხანია ავტორიტეტული პედაგოგ-ლექტორის რეპუტაცია აქვს. გასული საუკუნის 80-იანი წლებიდან კი მისი ხელმძღვანელობით ამერ-იმერის სხვადასხვა კუთხეში ჩატარებულ ექსპედიციებში იგი მარგალიტის მაძიებლის უნით აგროვებს ხალხში გაფანტული ნაცნობი სიმღერების ახალ-ახალ ვარიანტებსა, თუ ჯერაც მიუგნებელ მუსიკალურ ნიმუშებს.

ჩემდაუნებურად მახსენდება ტიციან ტაბიძის ცნობილი პოეტური ფრაზის („ლექსები იყო მისი საგზალი“) პერიფრაზი. თუ ზოგიერთი ამას მიკერძობდა, ან მეტაფორულ გაზვიადებად ჩამითვლის, ბევრი დამემოწმება, რომ ამ ადამიანის საგზალი და ცხოვრების მეგზური, უფრო მეტიც – არსებობის აზრი – სწორედ ხალხური სიმღერაა. ამიტომაც უპრიანი იყო კონსერვატორიის მესვეურთა არჩევანის შეჩერება ნატო ზუმბაძეზე, რომელსაც მკვეთრად გამოხატულ ეროვნულ პატრიოტულ სულისკვეთებასთან ერთად კარგად მოეხსენება, რომ მუსიკა ადამიანური ურთიერთობების პირმშოა და ამ ურთიერთობათა დამყარების საშუალება (გივი ორჯონიკიძე). ამით აისხნება მისი, როგორც ხელმძღვანელის მოწადინება – საზაფხულო არდადეგების გარკვეული პერიოდი სტუდენტებთან ერთად სოფლად გაეტარებინა, რაც ურთიერთდაახლოებას, საშემსრულებლო ძალების წარმოჩენასა და უკეთ ამოქმედებას შეუწყობდა ხელს. დროის მცირე მონაკვეთში – სულ ცხრა დღეში ახალბედა მომღერლები 16 ახალ სიმღერას დაეუფლნენ.

საანსამბლო მუშაობის უმთავრესი შემოქმედებითი პრინციპი სიმღერათა ფონოჩანაწერებიდან შესწავლის სირთულის დაძლევა, ტრადიციებთან ორგანული სიახლოვე და ფოლკლორის ერთ-ერთი უმთავრესი მახასიათებლის – სინკრეტიზმის წარმოჩენაა. განსაკუთრებით თვალშისაცემი და დასაფასებელია, რომ თითოეული წევრთაგანი სოლისტია. აქ ყველა ყველა ხმას მღერის. ყველა მათგანი ცეკვავს და უკრავს ხალხურ ინსტრუმენტზე.

ამგვარი მიდგომა განპირობებულია მისწრაფებით, რომ ეროვნული მუსიკალური აზროვნებისათვის დამახასიათებელმა სპეციფიკურმა კატეგორიებმა ცოცხალ ქუდრადობაში შეიძინოს ჭეშმარიტი სიცოცხლე.

ახლადმოწიფულ შემსრულებელთა დებიუტი სხვადასხვა სტილისა და ჟანრის საჩონგურო და უთანხლებო ნიმუშებით იყო წარმოდგენილი, რისთვისაც საგანგებოდ შეირჩა კრებულის ყველაზე საინტერესო და ღირებულ 10 გურული სიმღერა.

მოკრძალებულმა, თითქოს ბედნიერების მწვერვალზე მყოფმა ახალგაზრდებმა შთამბეჭდავად იმღერეს „შობის ალილო“, „ნინა“, „მანანა“, „ალიფაშა“, „იარამაში“ (ა კაპელა), თუ საჩონგურო აკომპანემენტით შესასრულებელი „ილიას ნანა“, „სიმონა დოლიძე“, „შენ ჩემი ხარ მე – შენი“, და სხვა. აქვე უნდა ითქვას, რმ სტუდენტთა საგუნდო რეპერტუარი გაცილებით მდიდარი და მრავალფეროვანია. მასში გაერთიანებულია თითქმის ყველა დიალექტის ნაკლებად ცნობილი, ან უცნობი ვარიანტები (უმეტესობა – საექსპედიციო ჩანაწერები) – რაჭული, მეგრული, სვანური, შავშური, აჭარული, ლეჩხუმური, იმერული, გურული, თუშური, მოხეური, ქართლ-კახური.

თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის სტუდენტებისა და მათი ხელმძღვანელის ერთობლივმა გარჯამ ჩინებული შედეგი გამოიღო. ახლადფეხადგმული კოლექტივის აუდიტორიასთან პირველივე შეხვედრამ გვიჩვენა, რომ ანსამბლს კარგი პირი უჩანს. დარბაზის რეაქციამ დამსწრე საზოგადოების ერთსულოვანი განწყობა გამოხატა – ამგვარი წამოწყებანი როგორც არასდროს, ისე სჭირდება ქვეყანას, სადაც საეჭვო ღირებულებებისა და უღიმღამო ხელოვნების მიმდევართა რიცხვი შემაშფოთებელი სისწრაფით მატულობს.

თამარ მესხი

საქართველოს ფოლკლორის ეროვნული დათვალიერება-ფესტივალი 2005-2006

2005 წლის 30 სექტემბერს ბათუმში საზეიმოდ გაიხსნა საქართველოს ფოლკლორის ეროვნული დათვალიერება-ფესტივალი 2005-2006. მისი ორგანიზატორები არიან საქართველოს ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრი და საქართველოს კულტურის, ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრო.

გალა-კონცერტში მონაწილეობდნენ როგორც აუთენტური ჯგუფები, ისე მეორადი ფოლკლორული ანსამბლები და ინდივიდუალური შემსრულებლები ხიხაძირიდან, ხარაგაულიდან, ოზურგეთიდან, მესტიიდან, ბათუმიდან, თბილისიდან, გორიდან და ხაშურიდან.

დათვალიერება-ფესტივალისათვის ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრმა საგანგებოდ შეიმუშავა დებულება, რომელშიც განსაზღვრა ფესტივალის მიზანი; მომზადების, მიმდინარეობისა და მონაწილეობის, ჟიურის წევრობისა და მონაწილეთა დაჯილდოების პირობები; საშემსრულებლო კრიტერიუმები; ფესტივალის მოსალოდნელი შედეგები და მნიშვნელობა.

დათვალიერება-ფესტივალის მოსამზადებლად და ჩასატარებლად საქართველოს რაიონებსა და რეგიონებში შექმნილია საკოორდინაციო ჯგუფები. მათ ვვალეობათ მონაწილეთა წინასწარი რეგისტრაცია, ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის მიერ შედგენილი ანკეტების შევსება და ფესტივალის საინფორმაციო ბაზის შექმნა.

ფოლკლორული დათვალიერება-ფესტივალეები საქართველოში დიდი ხანია ტარდება,

ფოლკლორულ დათვალიერება-ფესტივალზე

თუმცა ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის დებულებით გათვალისწინებული რიგი ცვლილებები ახლანდელ ფესტივალს პრინციპულად განასხვავებს ძველებისაგან. განსაკუთრებით მისასალმებელი და მხარდასაჭერია ტრადიციული კულტურის შესანარჩუნებლად დასახული შემდეგი სიახლეები: მონაწილეებმა უნდა დაიცვან ფოლკლორის სიწმინდე, მოიძიონ და გააცოცხლონ საკუთარი კუთხური ტრადიციები, შეინარჩუნონ ხალხური საშემსრულებლო მანერა, გამოიყენონ ტრადიციული საკრავები, სწორად შეარჩიონ ჰანგი, წარმოადგინონ ხალხური შემოქმედების ყველა ჟანრის ნიმუშები. ჟიური ანონიმურია ფესტივალის დახურვამდე. ყველა ტური გადაიღება ვიდეო-, ფოტო- და აუდიოფორმებზე. ჟიური მათი განხილვის საფუძველზე ადგენს შედეგებს თბილისში. ამავე დროს სამომავლოდ შემოქმედებითი მუშაობის გასაუმჯობესებლად იგი ფესტივალის ყველა მონაწილეს უმზადებს შენიშვნებისა და სურვილების ინდივიდუალურ პაკეტს.

ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრი აპირებს დათვალიერება-ფესტივალის საუკეთესო მონაწილეთა CD და DVD ალბომების, საინფორმაციო-შემოქმედებითი ბუკლეტების გამოცემას. იგი უშუამდგომლებს მათ ადგილობრივი მმართველობისა და თვითმმართველობის ორგანოებთან, სამთავრობო და არასამთავრობო ორგანიზაციებთან უკეთესი სამუშაო პირობების შექმნის მიზნით. ცენტრი გეგმავს დარგების მიხედვით მასტერკლასების ჩატარებას ფესტივალის ფარგლებში.

ზემოთ ჩამოთვლილი სიახლეების რეალურად განხორციელება ტრადიციულ ფოლკლორს მართლაც შეუქმნის უკეთეს სასიცოცხლო პირობებს. დათვალიერება-ფესტივალის მიზანიც ხომ ესაა.

ნატალია ზუმბაძე

ფოლკლორულ დათვალიერება-ფესტივალზე

სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლ „სინათლის“ 80 წლის იუბილე

2005 წლის 24 ოქტომბერს აკაკი ხორავას სახელობის მსახიობის სახლში გაიმართა თბილისის მერიის ტრანსპორტის საქალაქო სამსახურის სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლ "სინათლის" 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კონცერტი. მასში მონაწილეობდნენ: სუხიშვილების ქორეოგრაფიული სტუდია და ანსამბლი „იმედი“, „ერისიონის“ ვოკალური სტუდია, ანსამბლი „თბილისი“ და ტრიო „მეგობრობა“, მომღერლები – ოთარ ბერძენიშვილი, გიორგი უშიკიშვილი, ენრიკო ჯანელიძე. სიტყვით გამოვიდნენ ჟურნალისტები, ქორეოგრაფები, მომღერლები, მუსიკოსები (ომარ ჩიტაია, თენგიზ უთმელიძე, ბესიკ სვანიძე, ოთარ ბერძენიშვილი, გიორგი უშიკიშვილი, ანზორ კავსაძე).

ფოლკლორული კოლექტივების მიერ წარმოდგენილი ნომრებიდან ზოგიერთი არასწორად (მაგალითად, ოსური ცეკვა – ქართულად) იყო დასახელებული; ზოგი კი აშკარად სცილდებოდა ხალხურ ტრადიციებს (ხალხური ცეკვის მუსიკალურ თანხლებაში გამოყენებული იყო გიტარა და სხვა, ქართველთათვის არატიპური საკრავები; ქორეოგრაფიულ კომპოზიციაში – მეგრული ხალხური სიმღერები გათანამედროვებული აკომპანემენტით.

არ არის აუცილებელი, ქორეოგრაფი იყო, რომ მიხვდეს, თუ რამდენად დასცილდა ხალხურ პირველწყაროს ქართული ქორეოგრაფია. ტრადიციული ცეკვების შენარჩუნებაზე, სიმართლე თუ გნებავთ, ვოკალური ანსამბლები უფრო ზრუნავენ. ამას ადასტურებს მათი მცდელობა საქართველოს სხვადასხვა კუთხის ფერხულებისა და საცეკვაო ილეთების შეულამაზებლად, ბუნებრივად წარმოჩენისაკენ. ქორეოგრაფების მიერ დადგმულ ცეკვებში კი ეს ყველაფერი პირვინდად იკარგება, როგორც, ალბათ, ზედმეტად სადა, მარტივი. მაგრამ ეს ხომ ნებისმიერი (მათ შორის, ქართული) ხალხური ცეკვის მთავარი ღირსებებია! ამ მხრივ ნამდვილად მართული იყო ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის ღირექტორის – გიორგი უშიკიშვილის შენიშვნა, რომ „ამ გზით სიარული ფოლკლორს 4-5 წელიწადში დაგვაკარგვინებს“.

სავალალოა, რომ ასეთი სახით წარმოდგენილი ქორეოგრაფიული კომპოზიცია მაყურებელს მოსწონს. არადა, ბოლო პერიოდის კონცერტებმა დამარწმუნა, რომ მაყურებლის განსაკუთრებული სიმპათია სწორედ ამგვარი ნომრების მხარესაა. ეს კი ჩვენი გემოვნების დაკნინებასა და ტრადიციების დაკარგვაზე უნდა მიუთითებდეს. კიდევ უფრო სამწუხარო ისაა, რომ გაურკვეველი წარმოშობის უგემოვნებო ცეკვას ხოტბას ასხამს პროფესიონალი ქორეოგრაფი ან მუსიკოსი, ვისაც განათლებით გაცილებით მეტი კულტურა მოეთხოვება. ასეთი "პროფესიონალების" მოჭარბება ფოლკლორს დამახინჯებით ემუქრება!

როგორც ჩანს, ქართველი მსმენელისა და მაყურებლის გემოვნების დეგრადაცია უფრო აქტიურად სასაუბრო თემაა. ასე რომ ყოფილიყო და პროფესიონალებს სათქმელი დროულად და პირუთენელად ეთქვათ, იქნებ, ქართულ სცენაზე არასწორი საშემსრულებლო ნორმები არც დამკვიდრებულიყო. მაგრამ ფაქტია, რომ ასე არ მოხდა. ამიტომ არ უნდა გაგვივირდეს, თუ გაუთვითცნობიერებელ მაყურებელს ამა თუ იმ კონცერტზე უფრო „შალახოს“ ტიპის ნომერი მოეწონება და დიდ ოვაციებსაც უძღვნის!

ვოკალური ფოლკლორული ჯგუფებიდან ყველაზე მეტი სიმღერა იუბილარმა შეასრულა. მის იმდღევანდელ რეპერტუარში იყო როგორც გლეხური ფოლკლორის (ქართლ-კახური, სვანური, მეგრული), ისე – პროფესიული მუსიკის ნიმუშები. აქვე დავეყენო, რომ ანსამბლის ძირითადი შემოქმედებითი პრინციპები (დიდი შემადგენლობა, მაღალი ხმების გაორმაგება, დირიჟორობა, ნიჟანსირება და სხვ.) უფრო მეტად პროფესიულ საგუნდო შემსრულებლობას ეკედლება.

დანარჩენმა ვოკალურმა ჯგუფებმა და სახელდახელოდ გაერთიანებულმა შემსრულებლებმა წარმოადგინეს გურული, აჭარული, მეგრული, ქალაქური და პროფესიული სიმღერები. კონცერტზე გამოსული ანსამბლები საკმაოდ

ტრამვაის დეპოს მუშაკებისაგან შემდგარი პირველი გუნდი 1924 წელს

განსხვავდებოდნენ და ბოლო ხანს ქართულ ფოლკლორულ შემსრულებლობაში გამოკვეთილ ტენდენციებს ასახავდნენ: ზოგი მათგანი უფრო ახლოს იყო ხალხურ საწყისებთან, ზოგი – ნაკლებად, სხვანი კი – გვარიანად შორს. ხალხურ ტრადიციაში სიმღერის თანხლებად არასდროს გამოიყენება ერთიადიმავე დასახელების რამდენიმე საკრავი: ასეთი რამ გამორიცხულია. თუ სიმღერას საკრავები ახლავს, ისინი, როგორც წესი, სხვადასხვა ჯგუფისაა! ფოლკლორული ანსამბლების მიერ მსგავსი შეცდომების სცენაზე გამოტანისა და პროფესიონალთა მხრიდან მათი უკომენტაროდ დატოვების შემდეგ მათ სხვებიც იმეორებენ.

კონცერტზე სიტყვით გამოსულებმა აღნიშნეს იუბილარის დიდი ღვაწლი ქართულ კულტურაში; მოიგონეს მისი საინტერესო შემოქმედებითი გზა. ანსამბლის ბიოგრაფიის ძირითადი მომენტების გასხენება ჩვენი ბიულეტენის მკითხველისთვისაც არ უნდა იყოს ზედმეტი.

ხალხური სიმღერის ათკაციანი ჯგუფი (რომელიც შემდეგ თბილისის ტრანსპორტის სამმართველოსთან არსებული სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლი "სინათლე" გახდა) ტრამვაის დეპოში, ვატმან-კონდუქტორებისაგან შეადგინა მიტროფანე ცაგურიამ 1924 წელს. ტრადიციული სამოსის შეკერვის, ხალხური საკრავების შეძენის, ორი მოცეკვავის დამატებისა და პროგრამის დამუშავების შემდეგ ანსამბლმა დაიწყო გამოსვლები დეპოსა და მის შემოგარენში.

1930-იან წლებში ჯგუფმა ცნობილი ლოტბარისა და მომღერლის – მიხეილ კავსაძის ხელმძღვანელობით მალე მიიქცია ფართო საზოგადოებისა და ცნობილი სპეციალისტების ყურადღება. მან დააინტერესა დიმიტრი არაყიშვილიც, რომელიც პირადად ზრუნავდა მომღერალთა რეპერტუარის გამდიდრებასა და დახვეწაზე.

ანსამბლი „სინათლე“ 1951 წლის ხალხური შემოქმედების ოლიმპიადაზე

აქტიური შემოქმედებითი მოღვაწეობა შეაფერხა სამამულო ომმა. შემდეგ კონკურსი გამოცხადდა და ათკაციანი ანსამბლი ერთ წელიწადში გადაიქცა სიმღერისა და ცეკვის მასშტაბურ კოლექტივად (90 მომღერლითა და 30 მოცეკვავეთ). 1950-1951 წლებში იგი ბრწყინვალედ გამოვიდა მხატვრული თვითმოქმედების პირველ საკავშირო ოლიმპიადაზე საქართველოსა და მოსკოვში. 50-იანი წლები მეტად წარმატებული იყო ჯგუფის შემოქმედებით ბიოგრაფიაში. დაიწყო მისი ტრიუმფული გასტროლები საბჭოთა კავშირსა და საზღვარგარეთ.

ამავე პერიოდში ანსამბლის რჩეული სოლისტებისაგან შეიქმნა ვოკალური კვარტეტი, რომელმაც ღრმა კვალი გაავლო ქართული საესტრადო ხელოვნების ისტორიაში. მან მუსიკალურად გააფორმა დაუვიწყარი სპექტაკლები და კინოფილმები ("არსენა", "გიორგი სააკაძე", "ჭრიჭინა", "აბეზარა"); ქარხანა-ფაბრიკებში ჩაატარა ასობით საქველმოქმედო კონცერტი.

60-იანი წლები ანსამბლის შემოქმედებითი მოღვაწეობის ზენიტადაა შეფასებული. ნაყოფიერი მოღვაწეობისათვის მას პირველად რესპუბლიკაში სახალხო ანსამბლის წოდება მიენიჭა. 1965 წელს ჯგუფმა 20 კონცერტი გამართა გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში.

1968 წელს „სინათლემ“ მოსკოვის დავალებით კონცერტები ჩაატარა პრადაში, საბჭოთა კავშირის ანტიდემოკრატიული პოლიტიკის წინააღმდეგ მიმართული შიდააშლილობის დროს. თავისი მაღალპროფესიული ხელოვნებით მან მღელვარე აუდიტორიების ოვაციები დაიმსახურა და საბჭოთა კავშირის შელახული საერთაშორისო ავტორიტეტი იხსნა. შეიქმნა კინოფილმი – „მღერის და ცეკვავეს სინათლე“.

ანსამბლმა უდიდესი როლი შეასრულა ეროვნული ხელოვნების პოპულარიზაციაში. მან კონცერტები გამართა დანიაში, ფინეთში, ავსტრიაში, იუგოსლავიაში, პოლონეთში, ბულგარეთში, ჩეხოსლოვაკიაში, მონღოლეთში.

80-იან წლებში, ღირებულებათა გადაფასების პერიოდში, "სინათლე" ერთგულად განაგრძობდა თავის საქმეს.

დღეს 80 წლის წინ შექმნილი ანსამბლი ისევ მოღვაწეობს. მის შენარჩუნებას მრავალმა ადამიანმა, მათ შორის, ტრანსპორტელთა სხვადასხვა დროისა და თაობის ხელმძღვანელობამ, შეუწყო ხელი.

ნატალია ზუმბაძე

ვოკალური მრავალხმიანობის გავრცელება მსოფლიოს ტრადიციულ მუსიკალურ კულტურებში

იოსებ ჟორდანი

მელბურნის უნივერსიტეტი, ავსტრალია

სტატიის მიზანია მკითხველს შეუქმნას ზოგადი წარმოდგენა მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში ვოკალური მრავალხმიანობის გავრცელების შესახებ. მრავალხმიან კულტურათა დიდი რაოდენობის გამო მკითხველი სტატიაში ვერ იპოვის დაწვრილებით ცნობებს ცალკეული მრავალხმიანი კულტურების შესახებ.

სანამ უშუალოდ დავიწყებდეთ საუბარს მრავალხმიანი კულტურების რეგიონალური სტილების შესახებ, საჭიროა მოკლედ განვიხილოთ რამოდენიმე მნიშვნელოვანი საკითხი: **რა არის მრავალხმიანობა, ანუ როგორ უნდა განვსაზღვროთ ეს მოვლენა.**

მრავალხმიანობას, როგორც წესი, განსაზღვრავენ, როგორც ისეთი ტიპის მუსიკას, სადაც ერთდროულად ისმის ერთზე მეტი სიმალის ბგერა. მიუხედავად იმისა, რომ ძირითადად ვეთანხმები მრავალხმიანობის აღნიშნულ განსაზღვრებას, მიმაჩნია, რომ იგი ძალიან ცალმხრივია და არ ითვალისწინებს ვოკალური მრავალხმიანობისათვის უაღრესად მნიშვნელოვან სოციალურ ფაქტორს. ჩემი ღრმა რწმენით, ვოკალური მრავალხმიანობის ფენომენში გარკვევისათვის აუცილებელია გამოვყოთ ორი ძირითადი ფაქტორი, რომლებიც ამ მოვლენის არსს ასახავენ. ესენია სოციალური და მუსიკალური ფაქტორები. მრავალხმიანობა შეიძლება წარმოდგენილი იყოს კულტურაში როგორც ერთიანი მოვლენა (ანუ მოვლენა, რომელიც ორივე - სოციალურ და მუსიკალურ ფაქტორებს მოიცავს), მაგრამ მრავალხმიანობა ასევე შეიძლება იყოს წარმოდგენილი კულტურაში მხოლოდ სოცია-

იოსებ ჟორდანი

ღური, ან მხოლოდ მუსიკალური ფაქტორის საშუალებით. სოციალური მრავალხმიანობა გულისხმობს ადამიანთა ჯგუფის მიერ აქტიურ მუსიკალურ ურთიერთობას. მუსიკალური მრავალხმიანობა გულისხმობს ისეთი ტიპის მუსიკას, რომელშიც ერთდროულად ჟღერს ერთზე მეტი სიმადლის ბგერა. აშკარაა, რომ მრავალხმიანობის განსაზღვრის ზემოთ ნახსენები ტრადიციული ფორმულირება ეყრდნობა მხოლოდ მუსიკალურ ფაქტორს და საერთოდ არ ითვალისწინებს სოციალურ ფაქტორს.

სოციალური და მუსიკალური ფაქტორები ყოველთვის არ თანაარსებობენ კონკრეტულ კულტურებში. მაგალითად, უნისონური (ან ოქტავური) სიმღერის ფენომენი სოციალურად მრავალხმიანობაა (რადგანაც საქმე გვაქვს ჯგუფურ მუხიცირებასთან), მაგრამ მუსიკალურად ეს არის ერთხმიანობა (რადგან განხვავებული სიმადლის ბგერების შერწყმასთან არა გვაქვს საქმე). მეორე მხრივ, ცენტრალური აზიის ზოგიერთი კულტურისათვის დამახასიათებელი სოლო ობერტონული სიმღერის ტრადიცია მუსიკალურად მრავალხმიანობაა, თუმცა სოციალურად ეს არ არის მრავალხმიანობა.

სოციალური მრავალხმიანობა მსოფლიოში საოცრად ფართოდ არის გავრცელებული. ეგრეთ წოდებული ერთხმიანი კულტურების უმეტეს ნაწილში (მაგალითად, ჩინურში, ავსტრალიელი აბორიგენებისა და ამერიკელი ინდიელებს დიდ ნაწილში) ვხვდებით ჯგუფური სიმღერის მყარ ტრადიციას. შეიძლება ისიც ითქვას, რომ, ალბათ, არ არსებობს ისეთი კულტურა, რომელშიც საერთოდ არ არსებობს ჯგუფური სიმღერის ტრადიცია ანა თუ იმ ფორმით. კაცობრი-

ობის მუსიკალური კულტურის ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი მუსიკალური უნივერსალია - ანტიფონური დიალოგი ორ მონაწილეს შორის (ეს შეიძლება იყოს ორი სოლისტი, ორი ჯგუფი, ანდა კიდევ უფრო ხშირად - სოლისტი და ჯგუფი) წარმოადგენს სოციალური მრავალხმიანობის ყველაზე ფართოდ გავრცელებულ და მარტივ ფორმას.

სტატიაში ძირითადად განხილულია ის კულტურები, სადაც მრავალხმიანობა წარმოდგენილია ორივე - სოციალური და მუსიკალური კომპონენტებით. თუ მრავალხმიანობა მხოლოდ მუსიკალური კომპონენტით არის წარმოდგენილი კულტურაში, აღნიშნული იქნება ამ კულტურაში მრავალხმიანობის ელემენტების არსებობა. ის კულტურები, სადაც მრავალხმიანობა მხოლოდ სოციალური ფაქტორით არის წარმოდგენილი, ამ სტატიაში ძირითადად არ იქნება განხილული, თუმცა მკითხველს ისევ შევახსენებ, რომ მსოფლიოში, ალბათ, არც ერთი კულტურა არ არსებობს, რომ საერთოდ არ ჰქონდეს სოციალური მრავალხმიანობის ესა თუ ის ფორმა.

სად უნდა გაგავლოთ ზღვარი მრავალხმიანობასა და ერთხმიანობას შორის?

მრავალხმიანობის ჩემეული გაგებიდან გამომდინარე, ზუსტი საზღვარის გაგება მსოფლიოს მრავალხმიან და ერთხმიან კულტურებს შორის ფაქტობრივად რად შეუძლებელია. ამის მიზეზი ისაა, რომ წმინდა ერთხმიანი კულტურები (ანუ კულტურები, რომლებშიც არ ვხვდებით არც სოციალური და არც მუსიკალური მრავალხმიანობის არავითარ ნიშნებს), როგორც ჩანს, საერთოდ არ არსებობენ მსოფლიოში.

იმისათვის, რომ კულტურა ჩაითვალოს მრავალხმიანად, მასში მრავალხმიანობა წარმოდგენილი უნდა იყოს ორივე - სოციალური და მუსიკალური ფაქტორების მიხედვით. კულტურები, სადაც გავრცელებულია ჯგუფური უნისონური სიმღერა და მუხიცირების ანტიფონური ფორმები (მაგრამ სადაც არ ვხვდებით განხვავებულ ხმებში სიმღერას), შეადგენენ უზარმაზარ ჯგუფს, სადაც მრავალხმიანობა არსებობს მხოლოდ როგორც სოციალური მოვლენა. სწორედ კულტურათა ამ ჯგუფს განვიხილავთ, როგორც ერთხმიან კულტურებს. მეორე მხრივ, ობერტონული სიმღერის ტრადიცია (სოლო ორხმიანობა), როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მუსიკალური ფაქტორის მიხედვით მრავალხმიანობაა, ხოლო სოციალური ფაქტორის მიხედვით არ არის მრავალხმიანობა. გარდა ამისა, ზოგიერთი სასიმღერო სტილი (ამ მხრივ, განსაკუთრებით საყურადღებოა უნისონურ-ჰეტეროფონიული სასიმ-

დერო სტილი) თავისებურ საშუალებად აღვიღს იკავებს მრავალხმიან და ერთხმიან სასიმღერო სტილებს შორის.

არსებობენ კი „მრავალხმიანი მუსიკალური კულტურები“ და „ერთხმიანი მუსიკალური კულტურები“?

მიუხედავად ჩემი შეხედულებებისა, რომლის მიხედვითაც მსოფლიოს მრავალხმიან და ერთხმიან სასიმღერო კულტურებს შორის არ არის მკაფიო დაყოფა, კულტურათა მთელი რიგი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც "მრავალხმიანი კულტურები" (სადაც მრავალხმიანობა ორივე ფაქტორით არის წარმოდგენილი), ისევე როგორც კულტურათა მეორე დიდი ჯგუფი შეიძლება განვიხილოთ როგორც "ერთხმიანი" კულტურები (სადაც მრავალხმიანობა მხოლოდ ერთი ფაქტორით არის წარმოდგენილი).

მრავალხმიანობის ან ერთხმიანობის არსებობა სასიმღერო შემოქმედებაში ამ მუსიკალური კულტურის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებელია. ეგრეთ წოდებული „მრავალხმიანი კულტურების“ წარმომადგენლებისათვის დამახასიათებელია ერთხმიანი მელოდიების გააზრება მრავალხმიანი ფაქტურის ნაწილად, და უცნობი მელოდიებისათვის მეორე ხმის აყოლება. მრავალხმიანი კულტურის წარმომადგენლებისათვის ხშირად ხმათა შეწყობილი ხმოვანება კულტურულად უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე ცალკეული ხმის მელოდიური განვითარება. სწორედ ამიტომ აქ მუსიკალური ტექსტი ხშირად შედგება მოკლე განმეორებადი ფრაზებისაგან და სიმღერა ხშირად საერთოდ არ იყოს აგებული ერთი მთავარი მელოდიის გარშემო. სოციალური კუთხით თუ შევხედავთ, დავინახავთ, რომ მრავალხმიან კულტურებში მუზიციერების პროცესში საზოგადოება ხშირად არ იყოფა „შემსრულებლებად“ და „მსმენელებად“, რადგან, როგორც, წესი, მთელი დამსწრე საზოგადოება ერთდროულად არის შემსრულებელიც და მსმენელიც.

რაც შეეხება ეგრეთ წოდებულ „ერთხმიან კულტურებს“, აქ ფაქტურის ჰორიზონტალური, ლინეარული განვითარება აბსოლუტურად დომინირებს და სიმღერებს, როგორც წესი, აქვთ ჩამოყალიბებული და რთული მელოდიური სტრუქტურა. ინდივიდუალური შემსრულებლის როლი უაღრესად მნიშვნელოვანია. ინდივიდუალური შემსრულებლის უდიდეს როლს კულტურაში მიყვართ ზოგადად მუსიკალური კულტურის პროფესიონალიზაციისაკენ. მუსიკალური საკრავების როლი (განსაკუთრებით სიმებიანი საკრავებისა) გაცილებით უფრო მნიშვნელოვანია ერთხმიან, ვიდრე მრავალხმიან კულტურებში და თვით საკრავებიც ხშირად ტექნიკურად უფრო

დახვეწილია ერთხმიან კულტურებში. მუსიკალური კულტურის პროფესიონალიზაციას ერთხმიან კულტურებში ხშირად მიყვართ ბგერათრიგებისა და კილოების რთული თეორიული სისტემების შექმნისაკენ. და ბოლოს, მრავალხმიანი კულტურებისაგან განსხვავებით, სადაც მუსიკალური შესრულების პროცესში ხშირად არ ხდება საზოგადოების დაყოფა „შემსრულებლებად“ და „მსმენელებად“, ერთხმიან კულტურებში, როგორც წესი, შემსრულებლისა და მსმენელის ფუნქციები მკაფიოდაა გამიჯნული ერთმანეთისაგან.

არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ მთელი რიგი ქვეყნებში ერთმანეთის გვერდით მდებარე რეგიონებში თანაარსებობენ მრავალხმიანი და ერთხმიანი სასიმღერო სტილები.

რა ურთიერთობა არსებობს მრავალხმიანობის ვოკალურ და საკრავიერ ფორმებს შორის?

უდავოა, რომ ვოკალურ და საკრავიერ მრავალხმიანობას (და საერთოდ მუსიკას) შორის ნებისმიერ კულტურაში არსებობს უაღრესად ღრმა შინაგანი კავშირი. თუმცა უნდა ითქვას, რომ ეს კავშირი ზოგჯერ ძალიან ძნელი შესამჩნევია და სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ ვოკალურ მუსიკაში მრავალხმიანობისა და ერთხმიანობის ისეთივე ფორმები იქნება გავრცელებული როგორსაც ვხვდებით საკრავიერ მუსიკაში. მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ ცენტრალური აზიის კულტურები, სადაც ერთმანეთის გვერდიგვერდ თანაარსებობენ ვოკალური ერთხმიანობა და საკრავიერი მრავალხმიანობა. საერთოდ, საკრავიერი მრავალხმიანობა გაცილებით უფრო ფართოდ არის გავრცელებული, ვიდრე ვოკალური. ამ მხრივ შეიძლება ითქვას, რომ საკრავიერი მრავალხმიანობის გავრცელება გარკვეულ პარალელებს ავლენს სოციალური მრავალხმიანობის ფართო გავრცელებასთან, თუმცა საკრავიერი მრავალხმიანობა მაინც არ არის ისე ფართოდ გავრცელებული მსოფლიოში, როგორც სოციალური. კულტურებში, სადაც ვოკალური მუსიკა მრავალხმიანია, როგორც წესი, მრავალხმიანობა გვხვდება საკრავიერ მუსიკაშიც, მაგრამ არის მთელი რიგი ქვეყნებისა, სადაც საკრავიერი მრავალხმიანობის გვერდით თანაარსებობს ვოკალური ერთხმიანობა.

ვოკალური და საკრავიერი მრავალხმიანობის ურთიერთობის, ალბათ, ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო ასპექტი ის არის, რომ სხვადასხვა ტიპის ტრადიციული საკრავები განსხვავებული ტიპის პარალელებს ავლენენ საკუთარ ვოკალურ მუსიკასთან. კერძოდ, ჩასაბერი საკრავები ამჟღავნებენ გაცილებით უფრო მჭიდრო კავშირებს ვოკალურ მუსიკასთან, ვიდრე სიმები-

ანი საკრავები. როგორც ჩანს, ჩასაბერ საკრავებსა და სიმღერას შორის არსებული ღრმა შინაგანი კავშირის საფუძველია სუნთქვის პროცესი, რომელიც საერთოა როგორც სიმღერისათვის, ისე ჩასაბერ საკრავებზე დაკერისათვის. ვოკალურ და ჩასაბერ საკრავიერ მუსიკას შორის არსებული მჭიდრო კავშირი ზოგ შემთხვევაში საშუალებას იძლევა, რომ არქეოლოგიური მასალების მიხედვით აღვადგინოთ და ვივარაუდოთ ვოკალური მრავალხმიანობის ტრადიცია უკვე გამქრალ კულტურებში. ასეთი დასკვნის გაკეთების საშუალებას იძლევა ზოგიერთ არქეოლოგიურ კულტურაში ნაპოვნი აშკარად პოლიფონიური ტიპის საკრავების არსებობა (იგულისხმება ორმაგი, სამმაგი და ოთხმაგი ფლეიტები განსხვავებული ზომისა და ფუნქციის მიღებით, მათ შორის ბურდონული მიღებითაც).

სად უნდა ვეძიოთ ვოკალური მრავალხმიანობის საწყისები? წარმოიქმნა თუ არა ვოკალური მრავალხმიანობა ერთხმიანი სიმღერის განვითარების საფუძველზე?

პირდაპირ რომ ვთქვათ, ამ საკითხს არაფერი არა აქვს საერთო მრავალხმიანობის თანამედროვე გავრცელების სურათთან. ამავე დროს აშკარაა, რომ მრავალხმიანობის წარმოშობის საკითხი დიდ გავლენას ახდენს ჩვენზე, როდესაც ვცდილობთ, რომ მრავალხმიანობის მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში გავრცელების სურათი ისტორიულ დინამიკაში გავიაზროთ. საუკუნეების განმავლობაში მუსიკისმცოდნეებსა და ეთნომუსიკისმცოდნეებს შორის არსებული ერთობლივი რწმენა იმაში, რომ მრავალხმიანობა არის ერთხმიანობის ბუნებრივი განვითარების შედეგად წარმოშობილი გვიანდელი მოვლენა, აშკარად მოძველებულია. მთელი რიგი შესანიშნავად განვითარებული მრავალხმიანი ტრადიციებისა მსოფლიოს ყველაზე უფრო ძნელადმისაღებო და ეკონომიკურად განუვითარებელი რეგიონებიდან გვაფიქრებინებს, რომ ვოკალური მრავალხმიანობა ადამიანური კულტურის უაღრესად არქაული ელემენტი უნდა იყოს. ბოლო 25 წლის განმავლობაში ჩემს პუბლიკაციებში არაერთხელ გამოთქვი მოსაზრება, რომ ადამიანთა ჯგუფური სიმღერისა და მრავალხმიანობის სათავეები უნდა ვეძებოთ ადამიანური ევოლუციის უძველეს შრეებში. ამ მოდელის მიხედვით მჭიდრო ისტორიული კავშირები არსებობდა ვოკალური მრავალხმიანობის, ადამიანური აზროვნების, ენისა და მეტყველების განვითარების ევოლუციურ პროცესებს შორის.

სანამ უშუალოდ გადავიდოდეთ მრავალხმიანობის გავრცელების მიმოხილვაზე მსოფლიოში, უნდა აღვნიშნოთ, რომ თავისთავად მრავალხმიანობა ჭეშმარიტად მსოფლიო მოვლენაა,

რომელიც გავრცელებულია (სხვადასხვა ფორმებითა და რაოდენობით) მსოფლიოს ფაქტობრივად ყველა კონტინენტზე. უპირველეს ყოვლისა, სწორედ მრავალხმიანობის ფართო გავრცელებისა და სტილების მრავალფეროვნების გამო მრავალხმიანობის მსოფლიო გავრცელების რუკის შედგენა ისევე რთულია, როგორც მსოფლიო მუსიკალური სტილების რუკის შედგენა. შესაბამისად, როგორც ადრევე აღვნიშნეთ, წარმოდგენილი სტატია არ ისახავს მიზნად, დეტალურად დაახასიათოს მსოფლიო მრავალხმიანი ტრადიციების რეგიონალური სტილების მთელი მრავალფეროვნება.

არ დავივიწყოთ ისიც, რომ ჩვენი სტატია შეეხება მხოლოდ მრავალხმიანობის ვოკალურ ფორმებს. საკრავიერი მრავალხმიანობა სტატიაში მოხსენიებული იქნება მხოლოდ ვოკალური მრავალხმიანობის კონტექსტში.

და ბოლოს, გვახსოვდეს, რომ სტატიაში განიხილება მრავალხმიანობის გავრცელება არა მსოფლიოს თანამედროვე მოსახლეობაში, არამედ კონტინენტებისა და რეგიონების ადგილობრივ მოსახლეობაში. ანუ, მაგალითად, როცა ჩვენ განვიხილავთ ამერიკის კონტინენტის მუსიკალურ კულტურებს, ჩვენ ძირითადად საქმე გვაქნება ჩრდილოეთ და სამხრეთ ამერიკის ავტოქტონი ინდიელების მუსიკალურ ტრადიციებთან. ამერიკის თანამედროვე მოსახლეობის მუსიკალურ კულტურას (რომელშიც შერწყმულია როგორც ინდიელთა, ასევე ევროპელთა, აფრიკელთა და აზიელთა მოსახლეობისა და კულტურის ელემენტები) ჩვენ მხოლოდ მოკლედ მოვისხენიებთ. ასევე შეგვცდები (სადაც ეს შესაძლებელია) წარმოვადგინო ინფორმაცია ამა თუ იმ რეგიონში მრავალხმიანობის შესაძლო გავრცელების შესახებ ადრეულ ეპოქებში. ეს შესაძლებელია იმ შემთხვევებში, როცა მდიდარი და პირდაპირი წერილობითი და არქეოლოგიური წყაროები გვაძლევენ ამის საშუალებას (როგორც მაგალითად, ჩრდილოეთ ევროპაში, ჩრდილოეთ აფრიკაში, წინა აზიასა და ცენტრალურ ამერიკაში).

მრავალხმიანობის გავრცელების დასახასიათებლად ძირითადად მივყვები სხვადასხვა დისციპლინებში მიღებულ მსოფლიოს დაყოფას კონტინენტებად და რეგიონებად. მიმოხილვას დავიწყებთ აფრიკის კონტინენტის დასახასიათებლად, შემდეგ თანმიმდევრობით განვიხილავთ ევროპას, აზიას, ამერიკას, ავსტრალიასა და ოკეანას.

გაგრძელება ბიულეტენის შემდეგ ნომერში

ქართველი ეთნომუსიკისმცოდნეები

გრიგოლ ჩხიკვაძე (1900-1987)

ქართული ეთნომუსიკისმცოდნეობის სათავეებთან იწყება ეროვნული მუსიკალური ფოლკლორისტიკის პატრიარქის, ტრადიციული კულტურის დიდი მოამაგის პროფესორ გრიგოლ ჩხიკვაძის ხანგრძლივი და მრავლისმომცველი მოღვაწეობა.

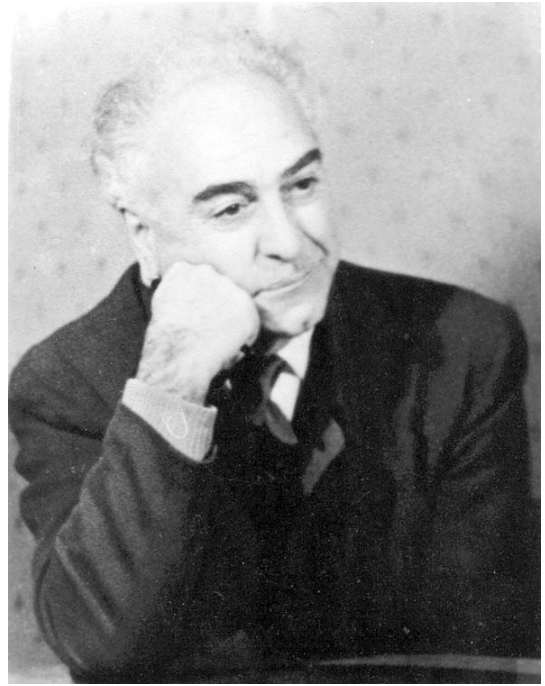
გრიგოლ ჩხიკვაძე ცნობილი მუსიკოს-მოღვაწის ზაქარია ჩხიკვაძის ოჯახში დაიბადა, ბავშვობიდანვე ეზიარა ხალხურ ჰანგებს და მას შემდეგ მთელი ცხოვრების მანძილზე ერთი წუთითაც არ მოწყვეტია მშობლიური მუსიკით გაუღენთილ გარემოს.

მისი ყრმობის წლები უკავშირდება ქართულ გიმნაზიას, სადაც სწავლობდა ნიკო კეცხოველის, სანდრო შანშიაშვილის, მიხეილ მრეველიშვილის, კოტე ბაქრაძის, ქუჯი ძიძიშვილისა და სხვათა გვერდით. პირველი ქართველი მევიოლინე-ვირტუოზის ანდრია ყარაშვილის ხელმძღვანელობით დაეუფლა ვიოლინოზე დაკვრას. უკრავდა და მღეროდა ზაქარია ფალაშვილის მოწაფეთა ორკესტრსა და გუნდში, დიდი კომპოზიტორის თანხლებით ასრულებდა სავიოლინო პიესებსა თუ კონცერტებს.

თბილისის კონსერვატორიაში პროფესორ ვიქტორ ვილშაუსთან დაწყებული მეცადინეობა მან თეორია-კომპოზიციის განხრით 1924 წ. დაასრულა (პროფ. სერგეი ბარხუდარიანთან). ამ პერიოდს ემთხვევა ახალგაზრდა მუსიკოსის პირველი საქმიანი ნაბიჯებიც – მიხეილ ხერხეულიძესთან ერთად თბილისში საბავშვო თეატრისა და გუნდების დაარსება, საქველმოქმედო კონცერტების გამართვა (იყალთოში, ენისელსა და შოვში).

ლენინგრადის კონსერვატორიაში ქრისტეფორე კუშნარიოვთან თეორიული კურსის გაფლის შემდეგ იგი დატოვეს ანთროპოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ასპირანტურაში, რომელიც მუსიკალური ფოლკლორისტიკის სახით დაასრულა (1935).

სამშობლოში დაბრუნებისთანავე გრ. ჩხიკვაძე შეუდგა აქტიურ მუშაობას მუსიკალური ფოლკლორის დარგში და ნახევარ საუკუნეზე მეტი შეაღია ამ საქმეს. მისი მოღვაწეობა მრავალ ასპექტს მოიცავდა და სამეცნიერო, პედაგოგიურსა და საზოგადოებრივ ასპარეზზე განვლილი გზა ნაციონალური კულტურის მსახურების სა-

მაგალითო ნიმუშს წარმოადგენდა. იგი ხალხური მუსიკით, მისი სიყვარულით სულდგმულობდა – პირდაპირი და გადატანითი მნიშვნელობით. ამას უკავშირდებოდა და ემსახურებოდა გრ. ჩხიკვაძის შრომები, სტატიები თუ ლექცია-საუბრები.

პედაგოგიური საქმიანობა გრ. ჩხიკვაძემ უსინათლოთა და პირველ საშუალო სკოლებში, მუსიკალურ სასწავლებელში დაიწყო (1919). 1935 წლიდან კი, უწყვეტლად, სიცოცხლის ბოლომდე მოღვაწეობდა თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიაში, სადაც მის მიერ ქართული მუსიკალური ფოლკლორის სპეციალური და ზოგადი კურსები იქნა შემოღებული. აქვე, წლების მანძილზე უძღვებოდა მისი ინიციატივით დაარსებულ ხალხური სამუსიკო შემოქმედების კათედრას (1970-77 წწ.), კითხულობდა ქართული მუსიკის ისტორიის კურსს (შეადგინა პროფ. ლადო დონაძესთან ერთად), ბაქოს კონსერვატორიის სტუდენტებს აცნობდა ქართული მუსიკის ისტორიასა და ეროვნულ ფოლკლორს. პარალელურად ქართული რადიოს მუსიკალური ფოლკლორის განყოფილებას განაგებდა.

გრ. ჩხიკვაძის თაოსნობითა და აკადემიკოს ნიკო კეცხოველისა და სიმონ ჯანაშიას ხელშეწყობით მეცნიერებათა აკადემიაში დაარსდა ქართული მუსიკალური ფოლკლორისტიკის განყოფილება, რომელსაც თავდაპირველად გამოჩენილი ქართველი სწავლული პროფესორი შალვა ასლანიშვილი, ხოლო 1953-60 წწ. თვით პროფ. გრ. ჩხიკვაძე ხელმძღვანელობდა. ერთდროულად იგი თანამშრომლობდა შოთა რუსთაველის სახელო-

ბის თეატრალურ ინსტიტუტში, იყო სიმღერისა და ცეკვის სახელმწიფო ანსამბლის სამხატვრო ხელმძღვანელი, საქართველოს კომპოზიტორთა კავშირის მუსიკალურ-ქორეოგრაფიული და ისტორიულ-ეთნოგრაფიული საზოგადოებების, სამეცნიერო და სამხატვრო საბჭოების წევრი და სხვ. გრ. ჩხიკვაძის პედაგოგიურ მოღვაწეობაში შეთავსებული იყო თვითდისციპლინა და დიდი პასუხისმგებლობა. მამობრივ მზრუნველობასთან ერთად იგი სტუდენტებთან სულიერი ერთიანობის ატმოსფეროს ამკვიდრებდა. თავმდაბალი და ახალგაზრდების კეთილგონიერი მრჩეველი, უდრტვინველი მწვრთნელი და დამკვალიანებელი, ჩინებული მოუბარი, ხშირად ენაკვიმატი, ზოგჯერ ფიცხიცი, მაგრამ განსაკუთრებულად თავდაჭერილი – ასეთი დარჩა ბ-ნი გრიგოლი მისი მოწაფეების მეხსიერებაში.

წლების სიმრავლე ვერაფერს აკლებდა მის სიმხნევესა და კომუნიკაბელობას. ლექციებსა თუ ინდივიდუალურ მეცადინეობებზე იგი ტაქტიანი მომთხოვნელობით წარმართავდა სტუდენტთა შესაძლებლობებს მეცნიერული საფუძვლების ათვისების, პროფესიული თვალსაწიერის გაფართოებისა და ფოლკლორისტიკის თანამედროვე მიღწევების დაუფლებისაკენ. ექსპედიციებში კი, მოუწყობელი სავალე ყოფის პირობებში, ამტანობასა და მთის ბილიკებზე ენერგიულ, სხარტ სიარულში ტოლს არ უდებდა ახალგაზრდებს.

გრ. ჩხიკვაძის შემკრებლობითი მუშაობის ადრეული ცდები 1917-18 წწ. განეკუთვნება. მისი პირველი ინფორმატორ-მოქმედები იყვნენ მამიდუბი – კარგი მომღერლები და გიტარაზე შემსრულებლები. პირველი ექსპედიცია კი ანთროპოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ხაზით გურიაში მოეწყო. სიცოცხლის უკანასკნელ წლებამდე (1982) გრ. ჩხიკვაძის მიერ ჩატარებული სამეცნიერო ექსპედიციების მიზანს წარმოადგენდა ხალხში გაბნეული მრავალსაუკუნოვანი ქართული მუსიკალური მემკვიდრეობის ნიმუშების მოძიება და დაფიქსირება.

საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში – აღმოსავლეთ თუ დასავლეთ საქართველოს მთასა და ბარში ჩატარებული ნაყოფიერი შემკრებლობითი მუშაობის შედეგად გრ. ჩხიკვაძემ სხვადასხვა დიალექტის (აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელთა, ქართლ-კახური, ლაზური, მესხური და ა. შ.), ჟანრის (შრომის, საისტორიო, საწესნევეულებო, სამგზავრო-საღაშქრო, საფერხულო, ღირიკულ-სატრფიალო და სხვ.) საინტერესო ერთი, ორ, სამ და ოთხხმიანი ნიმუშები ჩაიწერა. განსაკუთრებით ფასეულია მის მიერ შედგენილი და მისივე რედაქტორობით გამოცემული კრებული „ქართული ხალხური სიმღერა“, რომელ-

საც წამძღვარებული აქვს ქართულ-რუსულენოვანი გამოკვლევა. აქ განხილულია ქართული ხალხური მუსიკალური შემოქმედების თავისებურებანი და დამახასიათებელი თვისებები. კრებულში წარმოდგენილია აღმოსავლეთ საქართველოს მთისა და ბარის ნიმუშები. თითოეულ ნაწილში ცალკეა გამოყოფილი ინსტრუმენტული მუსიკა. მასში შესულია როგორც სხვა კრებულებში უკვე გამოქვეყნებული (ანდრია ყარაშვილის, იაკარგარეთელის, ზაქარია ჩხიკვაძის, დიმიტრი არაყიშვილის, ზაქარია ფალიაშვილის, შალვა მშველდიძის ჩანაწერები), ისე გამოუქვეყნებელი მასალა (46 სიმღერა).

გრ. ჩხიკვაძის სამეცნიერო ინტერესი ქართული ხალხური მუსიკალური კულტურის საწყისების, ამ უნიკალური მემკვიდრეობის მრავალმხრივი შესწავლისაკენ იყო მიმართული. ამ კუთხით მის პირველ სოლიდურ ნაშრომს წარმოადგენდა 1947 წ. ლენინგრადში წარმოდგენილი თემა „*ᄁᄂᄃᄄᄅ ᄆᄇᄈᄉ ᄊᄋᄌᄍ ᄎᄏᄐᄑᄒ ᄓᄔᄕᄖᄗ ᄘᄙᄚᄛᄜᄝ ᄞᄟᄠᄡᄢ ᄣᄤᄶᄷ ᄸᄹᄺᄻᄼ*“, რომლისთვისაც საკანდიდატო დისერტაციის დაუცველად ავტორს ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორის ხარისხი მიენიჭა. ამ ხაზით კვლევა-ძიება გადრმაგდა შემდგომ ნაშრომებში, სადაც მუსიკალურ-სასიმღერო მასალის საფუძველზე ნათლად და რელიეფურად იქნა წარმოჩენილი ქართული სიმღერის სპეციფიკური ნიშან-თვისებები.

ძიების სფეროში გრ. ჩხიკვაძის მიერ დასმულ საკითხთა შორის განსაკუთრებული აქტუალობით გამოირჩევა ქართული ეთნომუსიკოლოგიის ერთ-ერთი კარდინალური პრობლემა მრავალხმიანობის სახით. სხვადასხვა დროსა და საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში შეგროვილი თვითმყოფი მხატვრული ნიმუშების სერიოზული ანალიზის შედეგად კლასიფიცირებულია და გაშუქებული ქართული მრავალხმიანი მუსიკალური აზროვნების სხვადასხვა ფორმები, მათი სტრუქტურული თავისებურებანი, განხილულია წარმართული სამუსიკო კულტურის ნიმუშები, რომლებშიც ქრისტიანობამდელი რწმენა-წარმოდგენები და სინკრეტული ხასიათი აირეკლება.

საყურადღებოა გრ. ჩხიკვაძის გამოკვლევები ქართული ხალხური ინსტრუმენტარიუმის საკითხებზეც. ხალხურ საკრავებს იგი ქართული მუსიკის ისტორიის მნიშვნელოვან წყაროდ მიიჩნევდა. არქეოლოგიური მასალისა (ყაზბეგის განძის ბრინჯაოს ქანდაკება, სამთავროში აღმოჩენილი ძვლის საღამური) და ხეთურ ბარელიეფზე გამოსახული საკრავების საფუძველზე წერილობითი წყაროების გათვალისწინებით ადგენს წარმართული ხანის ქართულ ინსტრუმენტ-

ტარიუმს (სიმებიანი და ჩასახერი საკრავები).

გრ. ჩხიკვაძე არა ერთი სადისერტაციო ნაშრომის ხელმძღვანელი, ოპონენტი თუ რეცენზენტი იყო თბილისში, ბაქოში, ერევანში, მოსკოვში, ლენინგრადში, რიგაში. იგი აქტიურად მოღვაწეობდა როგორც პედაგოგიური საზოგადოების ესთეტიკური, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის ხელოვნების, უძველესი მუსიკალური კულტურისა და მუსიკალური ფოლკლორის სექციების თავმჯდომარე, საზღვარგარეთთან საქართველოს კულტურული ურთიერთობის საზოგადოების გამგე, მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს წევრი და სხვ.

ღვაწლმოსილი მკვლევარი მჭიდრო შემოქმედებითი კონტაქტებით იყო დაკავშირებული ამერიკელ, ინგლისელ, ფრანგ, შვედ, გერმანელ, უნგრელ, იაპონელ, რუს, უკრაინელ და სხვა უცხოელ კოლეგებთან.

დრო, როგორც შეუცდომელი და მკაცრი მსაჯული, დაუმსახურებლად არავის არაფერს არგუნებს. ბნი გრიგოლის სახელმა გაუძლო დროის გამოცდას. ქართული მუსიკალური ფოლკლორისტიკის მესაძირკვლის კურთხეული გარჯა დაფასდა – მის მიერ აღზრდილი უფროსი თაობის მუსიკოს-ფოლკლორისტთა (მინდია ჟორდანია, კახი როსებაშვილი, კუკური ჭოხონელიძე, ედიშერ გარაყანიძე და სხვ) პროფესიული ერთუზიანებით, შემოქმედებითი-სამეცნიერო ნაღვაწითა და ახალგაზრდა, პერსპექტიულ სპეციალისტთა იშვიათი შრომისმოყვარეობით წელგამართული ქართული ხალხური სამუსიკო შემოქმედების კათედრა დღეს ტრადიციულ მუსიკალურ ფოლკლორთან დაკავშირებული საერთაშორისო მოვლენების (კონფერენციები, სიმპოზიუმები) აქტიური მონაწილეა.

თამარ მესხი

გრიგოლ ჩხიკვაძის სამეცნიერო ნაშრომები

1. ჩხიკვაძე, გრიგოლ. (1948). ქართველი ხალხის უძველესი სამუსიკო კულტურა. თბილისი: საქართველოს სსრ მუსიკალური ფონდი.
2. მუსიკალური საკრავი – ებანი და მისი რაობა. (1955). კრებულში „მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის“, VIII. თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
3. ქართული ხალხური სიმღერა და შემკრებლობითი მუშაობა. (1956). კრებულში

„ამიერკავკასიის რესპუბლიკების მუსმცოდნეობა და მუსიკალური კრიტიკა“. მოსკოვი:

4. *Ādōčëîñêà ìàðîîíúà îânîe.* (1956). *xōèèââäçâ, Āðëâîððé (Çàrèñü, íàùàÿ ðâââèòèÿ, îðâèñîîâèà è îðèìâ÷àîèÿ).* *Îñêââ: Āîñöâððñòââîííâ ïóçüèèèüíîâ èçââððäèüñðâîî.*
5. საქართველოს სსრ კომპოზიტორები. (1956). თბილისი: ხელოვნება.
6. *Āðââîîââððçëîñêàÿ ïóçüèèèüíàÿ èóèüððâ.* (1957). *Ā ñâî ð í è èâ: Öòèóèèèçâ, Àíóí í (âè. ðââ.). Āðóçëîñêàÿ ïóçüèèèüíàÿ èóèüððâ. Îñêââ: Āîñöâððñòââîííâ ïóçüèèèüíîâ èçââððäèüñðâîî.* (ñòð. 7-20)
7. ქართული ხალხური სიმღერა. (1960). ჩხიკვაძე, გრიგოლ (რედაქტორ-შემდგენელი). I ტ. თბილისი: საბჭოთა საქართველო. (ქართულ და რუსულ ენებზე).
8. ქართული სამუსიკო საკრავები (ჩასახერი). (1962-63). ხელნაწერი ინახება თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ხალხური შემოქმედების კათედრაზე.
9. *xōèèââäçâ, Āðëâîððé.* (1964). *Îñîîâîîâ ðèèü âððçëîñêîî ñî ñî ï à ð ï à ï í à ï ï í à î ñ è î ñ èÿ. Î ñ ê â â: Í à ó è à. (VII ì à æ ä ö í à ð ñ î ï ñ è è î ñ à ð â ñ ñ à ï ð ñ ï ï ï è ñ à è ÷ â ñ è è ò è ÿ ð ñ ñ â ð â ð è ÷ â ñ è è ò ï à ó è).* (რუს. და ინგლ. ენებზე).
10. *xōèèââäçâ, Āðëâîððé.* (1965). *Āîèñòîððè÷âñêàÿ âððçëîñêàÿ èîñü ïàÿ ñââîððè-òèèèèðâ. Separatum.* Budapest. *Akademiai Kiado. / Europa et Hungaria. Congressus ethnographikus in Hungaria.* Budapest. 16-20. X. 1963/ (რუსულ ენაზე)
11. ქართული ხალხური ოთხხმიანობა (1965-67). ხელნაწერი ინახება თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ხალხური შემოქმედების კათედრაზე.
12. მუსიკის ელემენტარული თეორია. (1966). თბილისი: განათლება.
13. Grundtypen der Mehrstimmigkeit im grusinischen Volkslied. (1968). Sonderdruck aus: Beitrage zur Musikwissenschaft. Heft 3. Berlin. (ქართული ხალხური სიმღერის ტიპები. (1968). კრებულში „წვლილი მუსიკალურ მეცნიერებაში“ ბერლინი. (გერმანულ ენაზე)
14. La cultur musicale populaire georgienne. (1969). Bedi Kartlisa. Revue de kartvelologie. P. Paris. ქართული ხალხური მუსიკალური კულტურა. აღმანახი „ბედი ქართლისა“. ტ. XXVI. პარიზი. (ფრანგულ ენაზე)
15. მუსიკალური ლექსიკონი. (1971). ყიფშიძე, აღისა და ჩხიკვაძე, გრიგოლ (შემდგენლები). თბილისი: განათლება (უცხოურ-რუსულ-ქართულ ენებზე)
16. *Ādōçëîñêâî ìàðîîîíü ïîñîí. Îñîâîîèè.* (1977). *Èèîâ.* (უკრაინულ ენაზე)

მრავალრიცხოვანი პუბლიკაციები ჟურნალ-გაზეთებში, სტატიები ქართულ ენციკლოპედიაში, საბავშვო ოპერები, სიმღერები, რომანსები და ა. შ.

ფოლკლორული ექსპედიცია საგარეჯოს რაიონში (კახეთი)

2005 წლის 17-30 აგვისტოს იუნესკოს პროექტის ფარგლებში მოეწყო ტმპსც-ის ექსპედიცია საგარეჯოს რაიონში (მეცნიერთანამშრომლები ნინო მახარაძე, ლელა მაქარაშვილი).

თავიდანვე აღვნიშნავთ, რომ დაფიქსირებულ მასალაში სჭარბობს აღმოსავლეთ საქართველოს მთის სიმღერების ტიპის საფანდურო რეპერტუარი („სტირიან თუშის ქალები“, „მთაში სალამურს ვაკენესებ“, „ვაჟკაცო, მთაში გაზრდილო“, „შირაქში ერთმა მეცხვარემ“, „შატილის ასულო“ და ა. შ.), კახური შაირების ვარიანტები, საცეკვაოები (კახური, ლეკური, ოსური). მოსახლეობაში პოპულარულია აჭარული ჰანგები.

ფოლკლორულ ნიმუშებთან ერთად მოპოვებული სიტყვიერი მასალა ადასტურებს, რომ სახადის, ელიაობის, გუთნით წყლის ხვნის, დიდებახე, ალილოზე სიარულის წესები, ბერიკაობის დღესასწაული აქ კახეთის დანარჩენი რეგიონების ანალოგიურად ტარდებოდა.

სოფელ თოხლიაურში შეგველით ხმით ნატირლის დაფიქსირება უშუალოდ პანაშვიდზე, სასიმღერო და საკრავიერი მუსიკის ნიმუშები, ამა თუ იმ რიტუალის აღწერა, სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული ცნობები შეგვირბეთ ეთნოფორებისაგან, რომელთა ასაკი 65-80 წელია (ნიკოლოზ კუპატაძე, თამარ მეკალაშვილი, აღუქსი მათიაშვილი, ჟუჟუნა შიოშვილი). რამდენიმე სიმღერა, მათ შორის ქალაქური ნიმუშები გიტარის თანხლებით, ახალგაზრდებმაც შეგვისრულეს. თოხლიაურის ქალთა ანსამბლის წევრები კლუბის გამგის – ლამზირა ზაქაიძის ძალისხმევით იკრიბებიან და შეძლებისდაგვარად ცდილობენ მოზარდ თაობას შეაყვარონ სიმღერა.

წარმოშობით ფშაველმა ნელი ბუგეჩაშვილმა ფანდურის თანხლებით რამდენიმე სასიმღერო ნიმუში ჩაგვაწერინა და უკანა ფშავის ლამარის მთავარანგელოზობის ხატობის, ზოგიერთი საქორწილო წეს-ჩვეულების შესახებაც გვიამბო. ამავე სოფელში გადავიღეთ ადგილობრივი და თბილისიდან ჩამოსული ბავშვების თამაშობები.

შალვა ახვერდაშვილის ჩაწერა (ნინოწმინდა)

დასამახსოვრებელი იყო შეხვედრა თამარ ნაცვლიშვილთან (დაბ. 1926 წ.) და ნიკოლოზ თათარაშვილთან (დაბ. 1925 წ.). მეუღლეებმა საკუთარი სახსრებით ადადგინეს სოფლის ეკლესია და მუდმივად ზრუნავენ მასზე. მათ ოჯახში მოვისმინეთ ლოცვები, საღვთისმეტყველოები, სალამურის მელოდიები, საცეკვაო რიტმები, საფანდურო „იანანა“, ბატონმა ნიკოლოზმა პაპისაგან – ბოჭორმელი ხვეისბერისაგან ნასწავლი დალოცვა-დამწყალობაც გაიხსენა.

შევიტყვეთ, რომ აღდგომიდან III და IV კვირას თოხლიაურის მახლობლად წმინდა გიორგისა და ღვთისმშობლის ეკლესიების კარზე იმართება კალობნობა – დღეობა, რომელზეც თავს იყრიან მახლობელი სოფლებიდან ამოსული მლოცველები. ღვთისმშობლისა და გიორგის ეკლესიაში ახლავს. მოსახლეობას საზაფხულო საძოვრები ცივის მთაზე აქვს. ნიკოლოზ კუპატაძის ცნობით, იქაური მწვემსები დიდგულისაგან დღესაც ამზადებენ სალამურს, მაგრამ ამჯერად მათთან შეხვედრა ვერ შეგველით.

გასვლა კიდევ ხუთ სოფელში მოვახერხეთ. ეს გახლავთ ნინოწმინდა, გიორგიწმინდა, მანავი, კაკაბეთი და უდაბნო.

ნინოწმინდაში კლუბის გამგის – მაია აღუქსიშვილის დახმარებით შეგვხვდით ორ მეფანდურეს – ვასილ როჭიკაშვილსა და შალვა ახვერდაშვილს, რომლებმაც სიამოვნებით მოგვასმენინეს თავიანთი რეპერტუარი, შაირები, საცეკვაო ჰანგები. სოფელში განთქმული მომღერალი – ქალია როსტომაშვილი, მგლოვიარედ ყოფნის გამო, მხოლოდ შელოცვების თქმაზე დაგვთანხმდა. ნაღია ივანიაშვილის სტუმართმოყვარე ოჯახში ჩაწერილი მასალიდან აღვნიშნავდით

ვასილ როჭიკაშვილი ნინოშინდიდან

ელიკო გოგალაძე-როსტომაშვილის (დაბ. 1941 წ.) მიერ შესრულებულ სიმღერა-ტირილს, რომელიც აფხაზეთის ომში დაღუპულ მებრძოლებს ეძღვნება.

სოფელ კაკაბეთში შეგხვდით 78 წლის უშანგი მასურაშვილსა და 76 წლის მიხეილ გალუსტოვს. ისინი მდგომარეობს მისა ჯილაურისა და ვანო მჭედლიშვილის ანსამბლებში. ბატონი უშანგი ფანდურებსაც ამზადებს, შვილიშვილებსა და სხვა ახალგაზრდებს ტრადიციულ სასიმღერო რეპერტუარს ასწავლის, რომლებიც კლუბის გამგის – ნიკო გიგოშვილის ძალისხმევით პერიოდულად იკრიბებიან. მოხუცებმა ცნობილ სასიმღერო ნიმუშებთან („ბერიკაცი ვარ“, „წინწარო“, „ჩონგურო“, „ოროველა“, „იავნანა“, „ჰერიო“, „გარეკახური საჭიდაო“) ერთად, „კაკაბური მუშურის“, „ალილოს“ ფრაგმენტები, საცეკვაოები, შაირები, საბჭოური და ქალაქური სიმღერებიც შემოგვთავაზეს. ბატონ ნიკოს აქვს საკრავების პატარა კოლექცია, საინტერესო ფოტო, აუდიო და ვიდეო არქივი. ამავე სოფელში ფანდურზე მშვენივრად უკრავს ქალბატონი დარიკო მირზიაშვილი, რომელიც ქალთა და ბავშვთა ანსამბლებსაც ხელმძღვანელობს.

სოფელ ჩაილურში ყოველწლიურად იმართება ბერიკაობა. ვფიქრობთ, თუ შესაძლებლობა მოგვეცემა, კარგი იქნებოდა ამ დღესასწაულის ფირზე აღბეჭდვა. აგრეთვე, სოფელ კოჭბანში ფშავიდან გამოსახლებულ მოხუც მთქმელებთან ჩასვლა.

მანავში მცხოვრები კაკო ფეიქრიშვილი, ადგილობრივი დასტის წევრია, რომელსაც ქორწილებსა და პანაშვილებზე იწვევენ. იგი რამდენიმე საკრავს ფლობს (დოლს, დუდუკს, ფან-

დურს). ამჯერად მისგან მხოლოდ საფანდურო რეპერტუარის რამდენიმე ნიმუში ჩავწერეთ. მათ შორის „შაქარა“, რომლის ვარიანტები 1980 წელს ამავე რაიონში ი. ჟორდანიას ხელმძღვანელობით ჩატარებული ექსპედიციის დროს ყველა სოფელში პოპულარული იყო.

მანაველმა ქალებმა ნადია მაჩურიძემ და ანიკო ექვთიმიშვილმა ელიაობის წესები, საფანდურო სიმღერები, სამკურნალო „იავნანის“ ორხმიანი ვარიანტის შესრულება შეძლეს. კახიდან გამოთხოვილმა რუიზან სონაშვილმა ინგილოური დასაძინებელი „დაი, დაი“ ჩაგვაწერინა.

ვფიქრობთ, განსაკუთრებული დაკვირვების ობიექტად შეიძლება იქცეს სოფელ უდაბნოს ფოლკლორული ტრადიციები. 1984 წლიდან დაფუძნებულ ამ სოფელში საქართველოს 42 წერტილიდან მიგრირებული ოჯახები ცხოვრობენ. მათ შორის სვანები, რაჭველები, მეგრელები, მესხები, ინგილოები. . . ამჯერად მხოლოდ მესტიის რაიონის სოფელ ლატალიდან გამოსახლებულ მომღერლებს შეგხვდით. ოთარ ფარჯიანმა, გუნტერ ფიცხელანმა, მირზა ივეჩიანმა, პეტრე ნანსყანმა, როსტომ გირგელიანმა სამგლოვიარო „ზარი“, „წმინდაო ღმერთო“, „ჯგურიაგიშ“, „ბარბალ დოლაშ“ (სოფ. ბეჩოს ვარიანტი), „ირინო-ლა-მარინოლა“, „ვიცბილ-მაცბილ“ შეასრულეს.

სვანეთიდან გამოსახლებული ოჯახები არ წყვეტენ კავშირს მთასთან, ზაფხულის დღესასწაულებზე ადიან ლატალში და უდაბნოშიც ცდილობენ მამა-პაპური ადათ-წესების შენარჩუნებას. ამასთან, სხვა კუთხეებიდან მიგრირებული ოჯახები დაკრძალვისას სწორედ ამ სამგლოვიარო ჰიმნის შესრულებას ითხოვენ. ვფიქრობთ, მომავალში კარგი იქნებოდა მათ მუსიკალურ ფოლკლორში მიმდინარე პროცესებზე დაკვირვებაც.

28 აგვისტოს დავესწართ სადღესასწაულო წირვას საგარეჯოს დოღო გარეჯელის სახელობის ტაძარში, შემდეგ ვეწვიეთ ღვთისმშობლის მიძინების ტაძარს, გავესაუბრეთ მეგობრებს.

მრავლად გადავიღეთ სხვადასხვა მასალისაგან (აკაცია, თუთა, მსხალი) დამზადებული ფანდურები, რომელსაც აქ უმეტესად ჩონგურს ეძახიან.

მადლობას მოვასხენებთ საგარეჯოს კულტურის სახლის დირექტორს, ქალბატონ თინათინ მეზვრიშვილს და ყველა იმ ადამიანს, ვინც დახმარება გაგვიწია.

ნინო მახარაძე

საველე-შემკრებლობითი მუშაობა

ფოლკლორული ექსპედიცია მესხეთ-ჯავახეთში

2005 წლის 16-30 ივლისს იუნესკოს პროგრამის ფარგლებში მოეწყო მუსიკალურ-ფოლკლორული ექსპედიცია მესხეთ-ჯავახეთის სამსოფელსა და ახალციხეში, რომელშიც მონაწილეობდნენ ტმსც-ის თანამშრომლები: თინათინ უვანია, ქეთევან მათიაშვილი და თბილისის კონსერვატორიის სტუდენტები: ნანა გოგოლაძე, ბაია შუჟუნაძე და ნინო ნანეიშვილი.

ქართული ხალხური შემოქმედების კათედრაზე დაცულ საექსპედიციო ჩანაწერებს შორის, აქამდე, მესხეთ-ჯავახეთის მუსიკალური ყოფის ამსახველი მასალები არ მოიძებნებოდა. ფასდაუდებელი მნიშვნელობა ენიჭება ჩვენი ექსპედიციის წევრების მიერ ციფრული წესით დაფიქსირებული 9 MD-სა (თითოეული ორსათნახევარი ხანგრძლივობის) და 1056 ფოტოს.

როგორც ცნობილია, პირველი მუსიკალურ-ფოლკლორული ექსპედიცია მესხეთ-ჯავახეთში 1933 წელს კომპოზიტორმა შალვა მშველიძემ, მეორე – 1949 წელს მუსიკისმცოდნემ და ფოლკლორისტმა გრიგოლ ჩხიკვაძემ მოაწყო. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია კომპოზიტორ ვალერიან მაღრაძის მიერ გაწეული ინტენსიური საველე სამუშაოები მასხეთ-ჯავახეთში.

სულ ახლახან, ტმსც-ის პროექტის ცვილის ლილვაკებიდან ციფრულ მატარებლებზე გადატანილი შ. მშველიძის საექსპედიციო ჩანაწერები დიდად გაამდიდრებს ჩვენს წარმოდგენას მესხეთ-ჯავახეთის მუსიკალურ ფოლკლორზე.

მესხეთ-ჯავახეთის მუსიკალურ-ეთნიკური სურათის უკეთ შესაცნობად, მიზანშეწონილად

მიგვაჩნია, ორიოდ სიტყვით შევეხოთ ზოგიერთ ფაქტს მისი წარსულიდან.

ისტორიულად მესხეთ-ჯავახეთის ტერიტორია იბერიის სამეფოს ეკუთვნოდა და მის სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილში მდებარეობდა. იგი ქართლის განუყოფელი ნაწილი იყო. მის მოსახლეობას ეთნიკურად ქართველები შეადგენდნენ, რომლებიც ქართულად მეტყველებდნენ და ანთროპოლოგიური ტიპით, ყოფაცხოვრებითა და ზნეჩვეულებებით არაფრით განსხვავდებოდნენ შიდა და ქვემო ქართლის მოსახლეობისგან.

ისტორიულმა ავბედითობამ XIII საუკუნიდან ბევრი რამ შეცვალა ამ მხარეში. ეს ცვლილებები სოციალურ-პოლიტიკურ, რელიგიურ და ეთნიკურ საკითხებს თანაბრად შეეხო. ირანისა და თურქების შემოსევების შემდეგ გამაჰმადიანების პროცესი დაიწყო, რასაც მოჰყვა ქართველთა აყრა მშობლიური მიწაწყლიდან. ამ პერიოდში ხდება ქართველთა ნამოსახლარზე თურქ-სელჯუკების და ნაწილობრივ სომეხთა ჩამოსახლება. გარკვეული დროის შემდეგ დაიწყო გრიგორიანული და კათოლიკური ეკლესიის ზრდა ადგილობრივი მოსახლეობის ხარჯზე. ამის მიუხედავად, მოსახლეობის მცირე ნაწილმა მაინც შეინარჩუნა კავშირი მართლმადიდებლურ ტრადიციებთან.

XIX საუკუნის დასაწყისისთვის მესხეთ-ჯავახეთში არზრუმიდან 100000 ლტოლვილი სომეხი ჩამოსახლეს. ამავდროულად აქ ჩასახლება იწყეს ქურთებმა, ბერძნებმა, დუხაბორებმა და სხვ.

1944 წელს მესხეთ-ჯავახეთიდან გასახლებული იქნა თურქულენოვანი მოსახლეობა, ე.წ. „თურქი მესხები,“ იმავე პერიოდიდან აქ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებიდან (იმერეთიდან, აჭარიდან, სვანეთიდან) იწყეს ჩასახლება.

მიტო ტატურაშვილი და ვაჟა ხუციშვილი
ხიზაბავრადან

ნინა ოქრომელიძის ჩაწერა (მუსხი)

1960 წელს გრ. ჩხიკვაძე წერდა: „ორივე ექსპედიციამ (ლაპარაკია შ. მშველიძის 1933 წლისა და გრ. ჩხიკვაძის 1949 წლის ექსპედიციებზე) სასარგებლო მუშაობა ჩაატარა და თუმცა მცირე რაოდენობით, მაგრამ მაინც ძვირფასი სასიძღვრო მასალა ჩაიწერა. შეგროვილი მასალა, მიუხედავად სიმცირისა, თავისი ხასიათისა და შინაარსის მიხედვით გვაფიქრებინებს, რომ უფრო დაკვირვებული შესწავლა შესაძლებლობას მოგვცემს მივაგნოთ ძვირფას ნიმუშებს, რომლებიც თავისი ფესვებით დაკავშირებული იქნებიან ჩვენი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი ცხოვრების შინაარსთან...“ (გრ. ჩხიკვაძე, „ქართული ხალხური სიმღერა“, 1960 წ., გვ.21-22).

იგივე შეიძლება ითქვას დღესაც. ჩვენს მიერ გამოკითხული 46 ეთნოფორისგან მიღებული ინფორმაციის მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რომ საკუთრივ მესხური წარმოშობის სასიძღვრო შემოქმედება ნაკლებადაა შემორჩენილი. სამაგიეროდ, დღემდე მოაღწია თავის დროზე ქალაქური ყოფიდან შემოსულმა და გაერცვლებულმა აღმოსავლური შტოს ქართულმა ქალაქურმა სიმღერამ. „საიათნოურის“, „ბაიათის“, „იეთიმ გურჯის“ და სხვ. სახელწოდებებით სიმღერებს აქ არამარტო ხანდაზმულებისგან, არამედ ახალგაზრდებისგანაც ხშირად გაიგონებთ.

ახალციხეში ჩვენ შევხვდით მესხური მუსიკალური ტრადიციების საუკეთესო მცოდნეს, აწ განსვენებულ შოთა ალთუნაშვილს, პიროვნებას, რომელმაც ათწლეულების მანძილზე უამრავ მესხს შეასწავლა უკვე მივიწყებული მესხური სიმღერები. ანსამბლ „მესხეთის“ რეპერტუარში (რომლის ხელმძღვანელი თავად იყო) მის მიერ არაერთი მესხური სიმღერა დამუშავებული იქნა სამ ხმაში. როგორც ბ-ნ შოთამ აღნიშნა, ეს სიმღერები ხალხში ერთ ხმაში იმღერებოდა. ჩვენ მისგან სწორედ ეს ვარიანტები ჩავიწერეთ: „ოთხი წყარო სდის“, „მრავალქამიერ“, „გვერეთისა მინდორზედა“, „ვარძიობა-ძიობასა“ და სხვ.

როდესაც ექსპედიციის მასალებს ვამუშავებდით, მათი დახარისხებისას რამდენიმე ისეთი პარამეტრი გამოვყავით, რაც ამ რეგიონისთვის განსაკუთრებით ნიშანდობლივია. ერთ-ერთი მათგანი, იმის გამო რომ მრავალ ხმაში მღერის ტრადიცია მესხურ მუზიციერებაში დაკარგულად ითვლება, ამ ტრადიციასთან დაკავშირებული ყველა სახის ინფორმაციის თავმოყრა. ამ მხრივ, განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია გამონათქვამები, რომლებიც ბანის ხმის ფუნქციას უკავშირდება. მაგალითად, „დამჯდარი“, „ბანზე ადევნება“ (იგულისხმება მელოდიისთვის დაბალი ხმის შეწყობა)...

წარსულში მესხეთში გაერცვლებული საკრავთა მწეობრის აღწერისას აწყვიტელი ზურაბ ივანიძე (81 წლისა) აღნიშნავს, რომ „ჭიჭილა“, რომელსაც „მეისაც“ ეძახდნენ – ბანს აძლევდაო, ან, „როცა 3-4 თულუმი (გუდასტვირის მესხური სახელწოდება) ერთად უკრავდა, ერთ-ერთ მათგანს დაბალი ხმა გამოჰყავდაო“...

ექსპედიციის მნიშვნელოვანი მონაპოვარია მესხური მუსიკალური ყოფისთვის ერთ დროს საკმაოდ დამახასიათებელი ნიმუშები. მაგ. „ოროფელა“, რომელიც 97 წლის მუსხელი გიორგი ჯინჭველაძისგან ჩავიწერეთ. ფრიად ნიშნდობლივია ის, რომ ნიმუში კილო-ინტონაციურად და კომპოზიციურად ქართლ-კახური „ოროფელების“ მსგავსია.

რაც შეეხება მეორე ნიმუშს, როგორც ირკვევა, იგი უწინ საკმაოდ პოპულარული საცეკვაო ყოფილა მესხეთში. სრულდება სიმღერითა და ტაშით გლოსოლალიებზე: „დამ, დილილი, დილილი...“ უნდა ითქვას, რომ მსგავსად „ოროფელასი“, ისიც ძალიან ახლოსაა საცეკვაოების ქართლ-კახურ ვარიანტებთან. ამ ნიმუშის საკმაოდ ორიგინალური სამხმიანი ვარიანტი იქნა ჩაწერილი ხიზაბაგრელი მიტო ტატურაშვილისაგან (63 წლის) აკორდეონის თანხლებით (ბანს და შუა ხმას უკრავდა აკორდეონზე).

მნიშვნელოვანი ინფორმაცია ძველ მესხურ რეპერტუარზე მოგვაწოდა მესხური ტრადიციების შესანიშნავმა მცოდნემ მუსხელმა მარიამ შუქუნაძემ (73 წლის). განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ცნობები მესხური საფერხულო სიმღერის „ოქრომჭედლოს“ შესრულების ფორმასა და წესზე. ქ-მა მარიამმა დაუზარლად შეასწავლა ექსპედიციის წევრებს სიმღერა თვისი ფერხულით.

ძველი მესხური ტრადიციების გამოძახილია ყოფაში დღემდე შემორჩენილი ერთდერიანი თვლებიანი ჩასაბერი საკრავი „სტვირი“. სამივე სოფელში აღმოჩნდნენ პიროვნებები, რომლებიც შესანიშნავად ამზადებენ და უკრავენ სტვირს. მუსხელი ვაჟა მელიქიძის (63 წლის), ვასო ივანიძის (65 წლის), აწყვიტელი გიორგი დიასამიძის (78 წლის), ილუშა ივანიძის (78 წლის), ხიზაბაგრელი მიტო ტატურაშვილისგან ჩაწერილი სტვირის დამზადების წესი, თვლების რაოდენობა და განლაგება, მუსიკალურ-ინტონაციური შინაარსი ერთმანეთის მსგავსია, რაც იმაზე მიანიშნებს, რომ ძველი მესხური ტრადიცია ჩასაბერი საკრავისა, რომელიც ამ რეგიონის ძირითადი სამეურნეო საქმიანობის – მესაქონლეობის განუყოფელი ნაწილი იყო, დღემდე ცოცხლობს.

რაც შეეხება მესხური მუსიკალური ყოფისთვის დღესდღეობით ყველაზე დამახასიათებელ რეპერტუარს. მართალია, ერთ დროს ქალაქიდან შემოჭრილ ზურნა-დუდუკსა და დოლ-გარმონს

ქართულ სოფლურ ყოფაში ისე ხშირად ვეღარ შეხვდებით, მაგრამ მესხეთში იგი კვლავ აქტუალურია (თუმცა, ზოგიერთი ეთნოგორი ამ ტრადიციის გადავარდნაზეც საუბრობს). მაგალითად, სოფელ აწყვიტაში თითქმის ყველა ოჯახს თავისი „მუსიკოსი“ ჰყავს, რომლებიც ერთად უკრავენ და მღერავენ საქორწილო და სხვადასხვა საღვინო სუფრებზე. ობიექტური მიზეზების გამო მათი ერთად შეკრება ვერ მოხერხდა. ასეთი ანსამბლის მხოლოდ ერთი წევრი ჩავიწერეთ – ოლეგ ივანიძე (46 წლის), რომელმაც თავის ვაჟთან და მეუღლესთან ერთად შეასრულა თანამედროვე ტიპის სიმღერები ე. წ. „საქორწილო“ რეპერტუარიდან: „რა ღამაზი ხარ, შენ, თუშის ქალო“, „როცა შენ დალაღებს ქარი შლის“, „სიჭაბუკე და ახალგაზრდობა“ და სხვ. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ე. წ. „მექორწილე მუსიკოსების“ ფრთის ვირტუოზი შემსრულებელი, ჩვენს მიერ უკვე ნახსენები მიტო ტატურაშვილი ხიზაბავრიდან, რომელიც შესანიშნავად ფლობს საკრავებს (დუდუკი, ზურნა, კლარნეტი, სხვადასხვა ტიპის სალამურები, აკორდეონი, ფანდური).

როგორც ზემოთ ითქვა, მესხეთ-ჯავახეთში ცხოვრობდნენ და დღესაც ცხოვრობენ სხვადასხვა ეროვნების ადამიანები. ცნობილია, რომ ადგილობრივი ქართველები მათდამი ყოველთვის კეთილმეზობლურად იყვნენ განწყობილნი. მიუხედავად იმისა, რომ თურქულენოვანი მოსახლეობის წასვლიდან უკვე 60 წელია გასული, ყველას, ვისაც თავის დროზე მათთან ურთიერთობა ჰქონდა, დღესაც კარგად ახსოვთ თურქული ენა და სიმღერები.

განსაკუთრებით საინტერესოდ მიგვაჩნია მუსხელი ანიკო ჟუჟუნაძისა (71 წლის) და აწყვიტელი ზურაბ ივანიძისაგან (81 წლის) ჩაწერილი ზღაპრის კითხვის წესი, სადაც ერთმანეთს ენაცვლება მონაკვეთები ქართულ და თურქულ ენაზე. ნიშანდობლივია ის, რომ თურქულ ენაზე სათქმელ კუპლეტებს ისინი თურქულ კილოზე ამღერებდნენ. წარსულში, როგორც ირკვევა, ამ კუპლეტებს აღმოსავლური სიმებიანი საკრავის, საზის თანხლებით ასრულებდნენ.

როგორც ცნობილია, ახალციხე ინტერნაციონალური ქალაქია. სხვადასხვა ეროვნებათა შორის ურთიერთპატივისცემა მესაკრავეთა ანსამბლის ეთიკაშიც ვლინდება. მაგ. ქორწილებში, ლხინთან თუ ჭირთან დაკავშირებით მუდგერი ქართველი და სომეხი ინსტრუმენტალისტების რეპერტუარი ორივე ეთნოსისთვის დამახასიათებელი ნიმუშებითაა წარმოდგენილი.

განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინა ჩვენზე სომეხ შემსრულებელთა ტრიომ

ახალციხიდან – არსენ მელიქიანის (45 წლის) – დუდუკი, ზურნა, კლარნეტი, ხაჩატურ აკოფიანის (45 წლის) – აკორდეონი, გარეგინ გვიანის (71 წლის) – დაირა, დოლი, ვოკალი – შემადგენლობით. დიდი ოსტატობითა და პროფესიონალიზმით გამოირჩეოდა მათ მიერ შესრულებული სომხური დასაკრავები: „პეპო“, „მთვარიან ღამეს“, „ელიშის ცეკვა“, ქართული სიმღერა-დასაკრავი „ცივ ზამთარში“.

2005 წლის თოთხმეტდღიანი ექსპედიცია მესხეთ-ჯავახეთში ინტენსიური საველე სამუშაოების დასაწყისი უნდა გახდეს ამ რეგიონში. ასეთ აუცილებლობას თვით მესხეთ-ჯავახეთში შექმნილი რეალური მდგომარეობა განაპირობებს. მხედველობაში გვაქვს იმ ცოდნისა და გამოცდილების დროული მოვლა-პატრონობა, რასაც აქ მხოლოდ ხანდაზმული ადამიანები ატარებენ.

თინათინ ჟვანია

ფოლკლორული ექსპედიცია ხელვაჩაურის რაიონში (აჭარა)

2005 წლის აგვისტო-სექტემბერში იშენსკოს პროგრამის მხარდაჭერით მოეწყო ტმპსც-ის ექსპედიცია აჭარაში, ხელვაჩაურის რაიონში. მასში მონაწილეობდნენ ფოლკლორის კათედრის თანამშრომლები – ხელოვნებათმცოდნეობის კანდიდატი ნატო ზუმბაძე (ხელმძღვანელი), ლაბორანტი ოთარ კაპანაძე, სტუდენტები – თონა რუხაძე და სალომე ცეცხლაძე, ტექნიკურ მხარეს უზრუნველყოფდა ბიოფიზიკოსი, პროგრამისტი ლაშა მარტაშვილი.

ექსპედიციის მიზანი უშუალოდ ხელვაჩაურის რაიონის სოფლებში შემორჩენილი მუსიკალური მასალის ფიქსირება იყო. ორი კვირის განმავლობაში მოვიარეთ ათამდე სოფელი და ჩავიწერეთ დიდი რაოდენობით როგორც მუსიკალური, ისე სიტყვიერი მასალა, რამაც შეადგინა 7 მინიდისკი (თითო მათგანი 150 წუთამდე); გარდა ამისა, გადავიღეთ 300-მდე ფოტო და რამდენიმე ვიდეოკლიპი.

აჭარის რაიონებში, მათ შორის – მაჭახლის ხეობაში 1989 წელსაც მოეწყო თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ექსპედიცია ედიშერ გარყანიძის, ნატო ზუმბაძისა და ქეთევან ბაიაშვილის მონაწილეობით. როგორც გაირკვა, ადგილობრივ მოსახლეობას ჩვენი სტუმრობის დროსაც კარგად ახსოვდა აღნიშნული ექსპედიციის წევრები, მათ შორის, ქალბატონი ნატოც. ამიტომაც იყო, რომ ისედაც სტუმართმოყვარე აჭარლებმა განსაკუთრებული სითბოთი მიგვიღეს და არაფერი დაიშურეს ჩვენს დასახმარებლად.

წლებანდელი ექსპედიცია თავდაპირველად მაჭახლის ხეობის სოფელ ზემო ჩხუტუნეთს ესტუმრა და რამდენიმე არაჩვეულებრივი დღე გაატარა. შესანიშნავი მოხუცი მომღერლების – ხუსეინ (ვალიკო) ქობულაძის, ზაქრო ფერსელიძისა და სულეიმან (იაგო) ნაგერვაძისგან ჩავიწერეთ არაერთი აჭარული სოფლური სიმღერა („ნადური“, „მაყრული“, „ოსა“, „ნაი-ნაი“, „ნანინა“) და საკრავიერი ჰანგები; ასევე – ქალაქური ტიპის რამდენიმე ნიმუში. ციფრული ფოტოაპარატის წყალობით მოვახერხეთ 82 წლის ვალიკო ქობულაძის ვირტუოზული ცეკვის გადაღებაც. ძირძველი აჭარული ცეკვის ილეთების ასეთ მცოდნეს დღეს იშვიათად თუ ნახავ. ზემო ჩხუტუნეთში სოფ. ქედქედიდან სპეციალურად გვესტუმრა ვლადიმერ არჯევანიძე, რომელიც შემსრულებლებს სხვადასხვა სიმღერაში დაეხმარა. გარდა ამისა, მან ოსტატურად შეგვისრულა სხვადასხვა საფანდურო დასაკრავი. ზემო ჩხუტუნეთში მუსიკალურის გარდა, ჩავიწერეთ მნიშვნელოვანი სიტყვიერი ინფორმაცია ხმების სახელების, შესრულების ფორმის, სიმღერების წარმოშობის,

ტრადიციული რეპერტუარისა და სხვადასხვა რიტუალის შესახებ.

ვეწვიეთ ორ მეზობელ სოფელს – ქვემო ჩხუტუნეთსა და ჩიქუნეთს. მუსიკალური მასალა ქვემო ჩხუტუნეთში თითქმის ვერ მოვიძიეთ, თუმცა შევაგროვეთ საკმაო ოდენობის სიტყვიერი ინფორმაცია, მათ შორის – შელოცვები. ამას გარდა, შევხვდით ბატონ ჰაიდარ კახიძეს, რომელმაც უამრავი საინტერესო რამ გვიამბო აჭარულ სიმღერებზე, ცეკვებზე, საკრავებსა და ზოგადად მაჭახლის ხეობაში გავრცელებულ სხვადასხვა ტრადიციაზე.

ჩიქუნეთში ჩაწერილი მასალიდან გამოვიყოფდი 91 წლის ახმედ გაბრუშიძის მიერ გარმონზე შესრულებულ დასაკრავებს. აქვე გვინდა, ექსპედიციის სახელით მადლობა გადავუხადოთ ბატონ შოთა კირკიტაძეს, რომელიც ჩიქუნეთში ჩვენი დამკვალიანებელი იყო და თავადაც არაერთი საკრავიერი ჰანგი შეგვისრულა.

რამდენიმე დღე დავყავით კირნათსა და მარადიდში, სადაც ძირითადად საკრავიერი ჰანგები და ერთხმიანი სიმღერები ჩავიწერეთ. კირნათში შაქრო კახაბერიძისგან მოვისმინეთ დუდუკზე შესრულებული „ხორუმისა“ და „განდაგანას“ ძველი ვარიანტები, ასევე – რამდენიმე სასიმღერო ჰანგი. საინტერესო იყო მარადიდში ქალებისგან ჩაწერილი სიმღერები: „გელინო“, „ნაი-ნაი“, „შაირები“ და დასაკრავები ფანდურზე.

დაგვამახსოვრდა სტუმრობა ქამილ კახიძესთან სოფელ კობალეთში. ბატონი ქამილი, იმის გარდა, რომ კარგი შემსრულებელია, ენამახვილობითაც გამოირჩევა და ექსპედიციის წევრები ექსპრომტად შეთხზული შაირებითაც "დაგვაჯილდოვა". მისგან სხვადასხვა საკრავზე

ზაქრო ფერსელიძე, ხუსეინ ქობულაძე, სულეიმან ნაგერვაძე (ზედა ჩხუტუნეთი)

ვახტანგ ხოროიშვილი (ზემო ჯოჯო)

(სალამური, დუღუკი, კლარნეტი) შესრულებული სასიმღერო და საკრავიერი ჰანგები ჩავიწერეთ. ბატონმა ქამილმა ჩვენთან ერთად რამდენიმე სიმღერაც შეასრულა.

სოფელ ურესში შევხვდით გარმონის ოსტატს – ზურაბ ვარშანიძეს. ბატონი ზურაბის მიერ გაკეთებული გარმონები მართლაც არაჩვეულებრივი ჟღერადობით გამოირჩევა. ბატონი ზურაბისა და მისი ძმისგან (გურამ ვარშანიძე) ჩავიწერეთ ვირტუოზულად შესრულებული საცეკვაო ჰანგები.

საინტერესო იყო შეხვედრა ხორციშვილების ოჯახთან სოფელ ზემო ჯოჯოში. გამოვყოფდი ოჯახის უფროსის, ვახტანგ ხორციშვილის, მიერ ქემენჩაზე შესრულებულ დასაკრავებს, რადგან აჭარული დასაკრავები ამ საკრავზე თითქმის არ არის ჩაწერილი.

სამწუხაროდ, ვერ მოვახერხეთ რამდენიმე შემსრულებლის ნახვა, მათ შორის, ვერ შევხვდით სოფელ თხილნარში არსებულ მომღერალთა ჯგუფს. ადგილზე არ დაგვხდა ახალგაზრდა მეჭიბონე, რომელიც ადგილობრივთა თქმით, ერთადერთია მთელ რაიონში. ვერავისგან ჩავიწერეთ დასაკრავები ჩონგურზე, ვერავინ გვიმღერა აჭარული აკვნის ნანაც. ეს გარემოება ნათლად მიუთითებს, რომ ამ რაიონში, ისევე როგორც ჩვენი ქვეყნის ბევრ სხვა კუთხეში, ტრადიციული მუსიკალური შემოქმედება მივიწყების გზაზეა. აქვე არ შემიძლია, სიხარულით არ გამოვეხმაურო მაჭახლის ხეობის უხუცესი მომღერლების სურვილს, შექმნან ამ ხეობის ფოლკლორული ანსამბლი. ამ გზით მართლაც ბევრი რამ გადაურჩება დავიწყებას.

ბოლოს მინდა, საგანგებოდ აღვნიშნო აჭარლების განსაკუთრებული სტუმართმოყვარეობა, რომლის მსგავსი მართლაც იშვიათია. სწორედ ამან გამოიწვია ექსპედიციის წევრების დამეგობრება შემსრულებლებთან და მასპინძლებთან. აქვე მინდა, ექსპედიციის სახელით უღრმესი მადლობა გადავუხადო ხელვაჩაურის გამგეობის თანამშრომლებს, განსაკუთრებით, ბატონ იაკობ აბაშიძეს, რომლის გარეშეც საკმაოდ გაგვიჭირდებოდა ექსპედიციის ჩატარება. მადლობას ვუხდით ჩვენს ყველა მასპინძელს გულითადი მიღებისა და დაუხარებელი მეგობრობისთვის.

ოთარ კაპანაძე

„შენი სტილი უნდა გქონდეს. ვიღაცას რო დააჯავრო და მიაღსგავსო, ეს ნამღერი არ არი“

ინტერვიუ ცნობილ ლოტბარ ანდრო სიმაშვილთან

კახური სიმღერის შესანიშნავ შემსრულებელსა და ლოტბარს – ანდრო სიმაშვილს ამასწინანდელ ექსპედიციაში შევხვდი, თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული მრავალხმიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრის პროექტზე მუშაობისას. ჩვენი პირველი ორსაათიანი საუბარი თელავში შედგა და ხსენებული პროექტით გამოსაცემ მასალას ეხებოდა. ამის შემდეგ ძია ანდროს მის მშობლიურ ართანაშიც ვეწვიე და ინტერვიუს საინტერესო მასალები შეემატა.

ანდრო სიმაშვილი მრავალი ღირსებით შემკული ნამღვილი ქართველი კაცია: საკუთარი სამშობლოსა და მისი ისტორიის შესანიშნავი მცოდნე, ბავშვივით დაუხარელი, არაჩვეულებრივი მასპინძელი, კარგი მოსაუბრე და მოქართული. 82 წლის მომღერალი კახური სიმღერის ცოცხალი მატჩანეა. იგი სიყვარულითა და გატაცებით საუბრობს ქართულ სიმღერაზე და უმისოდ ყოფა ვერ წარმოუდგენია.

1952 წელს, როცა თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ფოლკლორული ექსპედიცია გ. ჩხიკვაძის ხელმძღვანელობით ართანაში იწერდა სიმღერებს, 29 წლის ანდრო ენისელში იმყოფებოდა (1949-1954 წლებში იგი ყვარლის რაიონის ამ სოფლის პროფტექნიკურ სასწავლებელში ღირექტორის მოადგილე იყო კულტ-მასობრივ დარგში). მართალია, ჩაწერაზე არ ყოფილა, მაგრამ იცის, რომ მაშინ კანტორაში შეკრებილან.

– ბიძაჩემი აბრია (აბრამ სიმაშვილი, ნ. ზ.), თურმე, არ მივიდა, დაიმაღლა. ადრე, 1937 წელს რო მოსკოვში დეკადა იყო, მაშინ ვანო მჭედლიშვილსა ქონდა დავალებული ხალხის შერჩევა და ერთი წლით ადრე ჩამოვიდა, მოვიდა ჩვენსა, იქ ნახა, მოისმინა ბიძაჩემის სიმღერა – სტუმარი რო მოვიდოდა, მაშინ სუფრაზე მღეროდა კი არა, ცეცხლს ანთებდა! როცა ამ კაცმა უთხრა, რო შენა უნდა თბილისში წავიყვანო და მერე იქიდან მოსკოვში წავალთო, გათე-

ნებული არ იყო, რო აბრია ადგა ლოგინიდან, წავიდა და ერთი კვირა სახლში აღარ მოსულა. ის კაცი მთელი 3-4 დღე იყო თურმე ჩვენსა. აბრია გარედანა ზვერაგდა და თუ გაიგებდა, ისევე აქ არიო, წავიდოდა და ვენახში, ქოხში ეძინა. იმ კაცს ისიც კი ეთქვა, რო შეიძლება ოპერაში გამოგიყვანოთ, გამღეროთო, მაგრამ აბრიას ეგ სულ არ აინტერესებდა: მე თუ არ წამოვწყეი, აი, ვგრე, პლანის თავში და ვაზებს არ გაგხედე, ყურძნის მტევნები რო არი ჩამოკიდებული, იქ რა მინდაო, კაცო!

გიორგი სიმაშვილი ანდროს მამა ყოფილა, სოლომონ ჩაჩაური კი – მათი მეზობელი (სწორედ ისინი არიან სოლისტები 1952 წელს ართანაში ჩაწერილ სიმღერებში). გიორგის სტუმარი არა ჰყოლია, სოლომონი იქ არ ყოფილიყო. სოლომონმა რამდენიმე სიმღერა იცოდა, ბევრი არა (მათ შორის, „ჩაკრულო“, „მოკლე მრავალჟამიერი“). გიორგი უფრო I ხმას მღეროდა ხოლმე, სოლომონი – II-ს, მაგრამ ორივეს ორივე შეეძლო.

– სოლომონ ჩაჩაური „ჩაკრულოთი“ გავაცილეთ სამარის კარამდე, იმ სიმღერასა მღეროდა განსაკუთრებული, თავისებური კოლორიტით.

– ჩვენ ოჯახში „მოკლე მრავალჟამიერი“ იხსენებოდა გრძელი სუფრა (სტუმრები რო ბევრი გვეყავდა). ბოლოს კონცერტსაც ამითა ვხსნიდით. სუფრაზე 4-5 პირი მომღერლები იყვნენ ხოლმე. სიმღერას ბოლომდე კი არ ათქმევინებდნენ, წართმევაზე იყო საქმე, მერე ვილაცა დაამთავრებდა.

ძია ანდრო „მოკლე მრავალჟამიერის“ ძველ საქსპედიციო ჩანაწერს ისმენს და მისი დამთავრების შემდეგ აგრძელებს I (მაღალ) ხმას, სალოტბარო სკოლის მოსწავლე კი II-ს ეუბნება.

– ეს დასასრული აკლია ჩანაწერს, სხვა მომღერლები თუ იყვნენ სუფრაზე, ასე დაასრულებდნენ.

– დაახლოებით ერთი 50-მდე სიმღერა იცოდნენ სუფრაზე და მეტი ვეღარ ეხარჯებოდათ ხოლმე – ერთი სადღეგრძელო, ერთი სიმღერა, ერთი სადღეგრძელო, ერთი სიმღერა. . .

– რა სიმღერები იყო მაგდენი?

– „მოკლე მრავალჟამიერი“ იწყებოდა, მერე გადადიოდნენ „გრძელ მრავალჟამიერზე“ და „ჩაკრულოზე“, მერე იყო „მაშვი-კაკაბი“, „ბერი კაცი ვარ“, „გუშინ შვიდი გურჯანელი“. ერთი კიდე, ბიძაჩემი მღეროდა ხოლმე და, სხვათა შორის, განსაკუთრებული სტილის სიმღერაა, „ჟუჟუნა წვიმას“ მოტივზე და ისა მღეროდა „კარგი კაცისა ცოლობა რად გიხარიან ქალაო“. ძალიან ისე, ვარიაციებით ამდიდრებდა (მღერის I, II და III ხმებს).

ანდრო სიმაშვილის წინაპრები ფშავლები ყოფილან, თიანეთის რაიონის სოფელ არტნიდან. იქაური ხალხი მე-17 საუკუნის II ნახევარში ჩამოსახლებულა კახეთში და სოფლის სახელიც თან წამოუღია.

– ჩემი წინაპრისათვის ეს ადგილები მიუციათ დასახლებლად. რო ჩამოსახლებულა, იქვე ქრისტეს სახელზე ეკლესია აუგია, ღვთაება ჰქვია (სიმაანთ ღვთაება, – ასეა აღრიცხული), ასეთი საგვარეულო ეკლესია გვაქ. ერთ დროს, ალბათ, დიდი გვარიც იქნებოდა...

– ძველად ართანაში ყარალაშვილები ყოფილან მომღერლები, ორი ოჯახი – ბიძაშვილები. სტუმრები რო ყავდათ, მამაჩემი და ბიძაჩემი სულ იქ იყვნენ. მე არ მოვსწრებივარ, 1924 წელს გაასახლეს. მამაჩემს მარტო ყარალაშვილებისგან კი არა, სხვა მომღერლებისგანაც უსწავლია სიმღერა. ბიძაჩემი აბრია მღეროდა ფარნაოზ ყარალაშვილთან. ისეთი ხმა ქონდა ფარნაოზს, ჩემი ხმა რა მოსატანიაო, – იტყოდა ხოლმე. თითონ აბრიას 3 დღე რო ემღერა, ხმა არ ჩაუვარდებოდა და არც იღლებოდა. კარგი მსმელიც იყო, კარგი მშრომელი კაცი.

ართანაში ანსამბლი ანდროს უფროსმა ძმამ – მიხეილმა ჩამოაყალიბა. 100-მდე სიმღერა ჰქონიათ დამუშავებული – ძველი და საბჭოური...

ჩემთან საუბრისას ძია ანდრო თან მღერის: იწყებს, მაღალზეც გადადის და ბანსაც მიჩვენებს – ისე, როგორც ხალხური სიმღერის ნამდვილ ოსტატებს სწვევიათ. თხრობისას ხშირად ახსენებს ხმებს – I-ს, II-ს, ამიტომ დავაზუსტებინე, რომელია I და რომელი – II, და რომელ სიმღერას რომელი მათგანი იწყებს. I-ს მაღალს ხმას ეძახის, II-ს კი – შუას, სიმაღლით საშუალოს. საუბარი მღერის სტილსაც შეეხო.

შენი სტილი უნდა გქონდეს. ვილაცას რო დააჯავრო და მიაღსგავსო, ეს ნამღერი არ არი. გონაშვილის ხმას, ნამღერალს ადამიანი სადაც გინდა, იქ ცნობს, მაგრამ მე დიდი წინააღმდეგი ვარ, იმას დაამსგავსო.

– ანდრო ძია, თქვენი თაობის კაცი თუ არის ვინმე, რომ თქვენსავით მღეროდეს და სხვა ხმა გითხრათ?

– ართანაში ორი კაცი დამრჩა ჩვენი ანსამბლიდან. კარგად მღერიან I-II-ს (ერთ-ერთი ჩემი ნამოწაფარია სკოლაში), მაგრამ იმ ერთსაც რაღაცა ტრაგედია შეემთხვა...

ვანთიდან დადის ერთი კაცი აქა, თელავში, I ხმას მღერის, მხოლოდ პატარა ხმა აქ, სუსტი... უშანგი შარვაშიძეა, 75 წლის კაცი.

ანდრო ძია თელავში ბავშვებსაც ამეცადინებს, პარასკევსა და შაბათს, არ უნდა, სწავლაში ხელი შეუშალოს. მიაჩნია, რომ ბავშვებს სასწავლო პროცესი არ უნდა დაერღვეთ, ისევ თვითონ „უნდა შეიწუხოს თავი“.

ანდრო სიმაშვილი 1923 წლის 6 ოქტომბერს დაბადებულია ართანაში.

– 30-იან წლებამდე ზოგიერთი მომენტები სიზმარივით მახსოვს. მახსოვს ის ამბავი, რო ჩვენ სახლში სტუმრები მოდიოდნენ ხოლმე და იყო სიმღერაცა და ქეიფიც, დროსტარებაც. თელავში რო შეხვდებოდნენ ერთმანეთს ნაცნობები, ნათესავები, მეგობრები მამაჩემის, პაპაჩემის, დაელაპარაკებოდნენ, კაცო, რა ხანია სიმაანთს არა ვყოფილვართ, მოდი ერთი, გავუაროთ იმ ხალხსო, იქვე ფაიტონს ნახავდნენ, ჩასხდებოდნენ და მოვიდოდნენ. იმ დროს ყველაფერს ბარაქა ქონდა. არ დაყოვნდებოდნენ მამაბიძები...

– თქვენს პატარაობაში ალილოზე თუ დადიოდნენ?

– წინა საღამოს დადიოდნენ ხოლმე პატარა ბიჭები, მწყემსი ბიჭები (ზოგი მეღორე იყო, ზოგი – მეცხვარე, ზოგი – მსხვილფეხა პირუტყვის მწყემსი). საღამოი ჩამოვივლიდნენ ხოლმე, თავისებურათა მღეროდნენ, უბრალო „ალილო“ იცოდნენ, მაინცდამაინც საინტერესო არ იყო.

– ეხლა რომ არის ართანული „ალილო“, ისეთი თუ მოვისმენიათ ძველად?

– აი, როგორ მოვისმინე: ეს იყო 1930 წელი. შობა თენდებოდა. მამაჩემი ადგა, თურმე, სუფრა უნდა გააწყონ, გაამზადონ. ეზოში ძაღლმა დაიწყო ყეფა. გამეღვიძა. ვიღაცეები მოვიდნენ, ბაღკომზე შემოვიდნენ, დაიძახეს „აგაშენოთ, აგაშენოთ!“ და დაიწყეს „ალილო“. ეს „ალილო“ იმდენად ჩამრჩა გულში, რო როცა პირველად მოვისმინე გონაშვილის ხმა, სიმღერა რადიოში, ვიფიქრე, კაცო, ნეტა ის კაცი ხო არ გაცოცხლდამეთქი. სამი კაცი მოვიდნენ. ახალგაზრდები იყვნენ, ალბათ, 40 წლის ასაკამდე, არცკი. რო დაიწყო „ალილო“, სანამ დასაწყისი (სოლო, ნ. ზ.) ჩამოათავა, ბიძაჩემი და მამაჩემიც გავიდნენ კარებში, დაუდგნენ გვერდზე და ბიძაჩემმა I ხმა უთხრა, აბრიაამ, დანარჩენებმა – ბანი (პაპაჩემი

შიგნით იყო და იქიდან ამბობდა ბანსა). სუფრა უკვე გაშლილი იყო, გამზადებული. იმ დღისით, არ ვიცი, ერთი 7-ჯერ იმღერეს „ალილო“. იმღერეს, მერე მეზობლებთან გადავიდნენ, იმათაც უმღერეს, თითო ჭიქით დალოცეს ოჯახი და წავიდნენ. მე ძალიან ჩამრჩა ეს გუნებაში. მერე იწყება კოლექტივიზაციის პერიოდი. თანდათან ეს ძველი სარიტუალო ამბები უკან იხევს. მოდის რევოლუციური სიმღერები.

– მერე უკვე აღარ დადიოდნენ?

– დადიოდნენ, მაგრამ ერთი სიმღერა იყო – „ჩვენო სტალინ, ჩვენო მკვიდრო, ჩვენო დილო მოამაგევ“ და იმ მოტივზე მღეროდნენ „ალილოს“. ეხლა კიდევ მოვლენ და „ალილო, ალილო, ალილო“ (დაიძახებენ, ნ. ზ.) და ეგ არი, გარბიან.

– 1966 წელი უნდა ყოფილიყო. ნაფარეულელი საშა ჩიკვაიძე (ისიც კარგი მომღერალი კაცი იყო, სხვათა შორის, ბიძაჩემი და ის პარტნიორები იყვნენ და ძალიან კარგად მღეროდნენ ერთმანეთში) მოვიდა მამაჩემის სანახავად. სუფრა გავმალეთ, ჩვეულებრივ, დასხდნენ და იკონებენ წარსულს, ძველებურს და საშამ უთხრა: აბრი, მოდი ერთი, „ალილო“ ვიმღეროთ, კაცო, რამდენი ხანია, არ გვიმღერიაო. იმღერეს ამით ეს „ალილო“. იმ დამეს რაღაცა დამემართა, ამეკვიპა ეს მელოდია, ძიღში თანდათან ვისხენებ თითქუელ ნიუანსს – როგორი იყო ჩასვლა, როგორ არი გადასვლა. მეორე დღეს ვენახში წავედი, თანა ვმუშაობ და თან ეს პერსექვერაცია დამემართა. ვერაფრით ვერ მოვიცილე. იქვე ვენახის მეზობლად იოსები ცხოვრობდა, ჩახუტაშვილი (ჩემი პარტნიორი იყო, ჩემთან ერთად მღეროდა ანსამბლში, ნათლიმაძეები ვიყავით ერთმანეთისა). გადავედი იმასთან და ვუთხარი, ეგეთი ამბავია და ეს „ალილო“ უნდა აღვადგინოთ-მეთქი. I ხმა დავამუშავე, ვიცი, მაგრამ II ხმა, ორი თუ არა ვართ, იგრე... სანამ დამავიწყდება ეს მელოდია, უნდა აღვადგინოთ. მზის ჩასვლამდე ეგრე მწვანეზე ვართ წამოწოლილი და ვლიდინებთ ჩვენთვის და, როგორც იყო,

ინტერვიუ ანდრო სიმაშვილთან

გავმართეთ ეს I-II ხმა. მეორე დღეს აქ მეცადინეობა გვექონდა, ჩემი ძმა ჩამოვიდა თელავიდან, მიხეილი: მოვიდა და მოვასმენინეთ „ალილო“. ერთ-ორ ადგილას შეგვისწორა.

– **ანდრო ძია, ადღვომასთან დაკავშირებით ძველად რა იცოდნენ?**

– ჩემი მამა და ბიძები იმ ეკლესიას („ღვთაებას“, ნ. ზ.) შემოუვლიდნენ ხოლმე სიმღერით „ქრისტე აღდგა მკვდრეთით“ (ამბობს I ხმას, შემდეგ – II-სა და ბანსაც). სხვათა შორის, საგალობელივით არის ეგ, მაგრამ რაკი ქრისტეს სახელზე იყო ეს ეკლესია აშენებული, ამ სიმღერით შემოუვლიდნენ ხოლმე სამჯერ. მერე იქვე სუფრას გაშლიდნენ. იმღერებოდა, ჩვეულებრივ, სუფრული სიმღერები.

– **რამე ფერხულს ხომ არ აბამდნენ ადღვომისას?**

– არა, აქ ეგენი არ იცოდნენ, მაგრამ ერთხელ მე და ჩემმა ძმებმა ვიმღერეთ „შაფლეგო“ და მამაჩემმა გვითხრა, ეგა საფერხული სიმღერაა, რო დაამთავრდება, მერე ფერხულზე გადადიოდნენ (მღერის I, II და III ხმებს).

– **სხვა საფერხულო სიმღერა ხომ არ გაგიგიათ?**

– სცენაზე ვაკეთებდით ხოლმე „ვისია, ვისია“. ესეც მერე დაეხმებოდა, სიმღერა რო ჩამოთავდებოდა: „აბა, ბიჭო დაუარე, ჰე, ჰე/ფერხული ჩამოუარე, ჰე, ჰე“... ამაში, იყო ვინმე ირაკლი ხმალაძე, ქორეოგრაფი, და ის მომეხმარა ჩემ ანსამბლში (მაშინ მე არ ვიცოდი ფერ-ხულის ამბები): ჩამოვიდა, ერთი რამდენიმე დღე იყო ენისელში და იქ გავაკეთეთ.

– **უამინდობა რომ იყო ხოლმე, რა იცოდით იმ დროს?**

– გონჯაობა. ჩამოვივლიდნენ დედაკაცები, მოხუცები, როცა ხშირი წვიმები იყო, რაღაცა კუკლასავით იმას გააკეთებდნენ, დადგებოდნენ და მღეროდნენ: „გონჯაობაზე დაუდივართ, გონჯავ, გვიწყალო/ აღარ გვინდა ტა-

ლახი, აეხლა გვინდა კორახი“... ბანი არ ქონდა, ერთ ხმაში მღეროდნენ. განა აწყობილი სიმღერა იყო, ყველა თავის ხმაზე ამბობდა. ხალხი რაღაცას გაუტანდა. გვალვის დროს ნაფარეულელებმა ერთხელ გუთანი ჩადეს წყალში, შიგ დედაკაცები შეებნენ და ღმერთს უგალობდნენ ვითომ: „აღარ გვინდა კორახი, ეხლა გვინდა ტალახი“.

– **ეს გონჯა თოჯინას ერქვა?**

– ალბათ, იმიტო რო მახინჯი უნდა ყოფილიყო, არც კაცი იყო, არც ქალი, რაღაც ძველმანებს ჩააცმევდნენ, ან დიდი წვერები ქონდა, ზოგს – უღვაშები.

– **მიცვალებულზე ტირილი ხომ თქვენთანაც იციან?**

– ბანით ტირილი იცოდნენ. ზოგი ოსტატი იყო მაგეებისა. იყო ერთი-ორი ქალი და ისინიც დაიხოცნენ. კარგად მოთქვამდნენ. ბანის მოქმელებიც იყვნენ, კარგი მოქმელები. თუ ვინმე აურევდა, პირზე ხელს მიაფარებდნენ. გააჩუმებდნენ. უბანოთ არ იტირებდნენ. ერთი რო დაამთავრებდა, ახლა მეორე გააგრძელებდა, მესამე, მეოთხე. მაგრამ ამ ბოლო დროს შემოიღეს, იმ მიცვალებულს კი არ ტირიან, ყველა თავის მკვდარსა ტირის, მაინც ტირილიაო!

ბოლო დროს ძია ანდრო, როგორც თვითონ გვითხრა, „სხვა რაღაცეებითაც დაინტერესებულა“ – შეუქმნია სიმღერა ხალხური მასალის (მაგალითად, თუშური „დალაობის“ რიტუალის) საფუძველზე. ტრადიციულისაგან განსხვავებით, მისი სიმღერა 3-ხმიანია. აქვს მეორე სიმღერაც – „არაგველების ლაშქრული“...

საუბარს დასასრული არ უჩანს. კითხვას პასუხი მოსდევს, პასუხს – სიმღერა, სიმღერას – ფერხული და ისევ თავიდან. ან კი რა გასაკვირია: ანდრო სიმაშვილი ხომ სიმღერით სულდგმულობს!

ვახტანგური
Vakhtanguri

ნოტებზე გადაიღო
ოთარ კაპანაძემ

o 32 3

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32

32 32 32 32 32 32